

Sprehod ob dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka

V počastitev obletic rojstva Franceta Bevka
in Ljubke Šorli s kulturnim programom

OD ZAMISLI DO URESNIČITVE

SABINA VOLK SIMČIČ,

Javni sklad RS za kulturne dejavnosti Nova Gorica

Dr. TANJA BADALIČ,

Zveza kulturnih društev Nova Gorica

V začetku junija 2020 sta Javni sklad RS za kulturne dejavnosti – Območna izpostava Nova Gorica in Zveza kulturnih društev Nova Gorica na pobudo mag. Marije Mercina, pisateljice in slovenistke, povabila na informativni sestanek o načrtovanju spominske poti v počastitev obletnic rojstva Ljubke Šorli (1910–1993) in Franceta Bevka (1890–1970) številne kulturne in izobraževalne inštitucije ter posameznike iz Nove Gorice in Gorice. Kljub negotovim časom in pomislekom zaradi epidemioloških razmer (COVID-19), ki so v veliki meri oklestile delovanje kulture v spomladanskem času, se je na povabilo odzvalo razveseljivo število poznavalcev zgodovine in kulture v goriškem prostoru ter predstavnikov različnih inštitucij iz obeh Goric – kar dvaindvajset, in sicer: Marija Mercina, Sonja Žežlina (Slavistično društvo Nova Gorica; Šolski center Nova Gorica), Irena Škvarč in Tina Podgornik (Goriška knjižnica Franceta Bevka), Aleš Vaupotič (Univerza v Novi Gorici), Marilka Koršič (Slovenska skupnost v Italiji), Patricija Florenin (Zveza slovenske katoliške prosvete Gorica), Patrik Zulian in Bruna Visintin (Zveza slovenskih kulturnih društev Gorica), Vera Tuta, Zoltan Jan, Branko Marušič, Dragana Marošević (Goriški literarni klub Govorica), Melanija Kerševan (Krajevna skupnost Nova Gorica), Ivanka Uršič in Aleksandra Pavšič Milost (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici), Tamara Kosič (Kulturni center Lojze Bratuž), Roza Pajntar (Kulturno društvo Slavec Solkan), Olga Rupinc (Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm), Sabina Volk Simčič (JSKD Nova Gorica) in Tanja Bada-

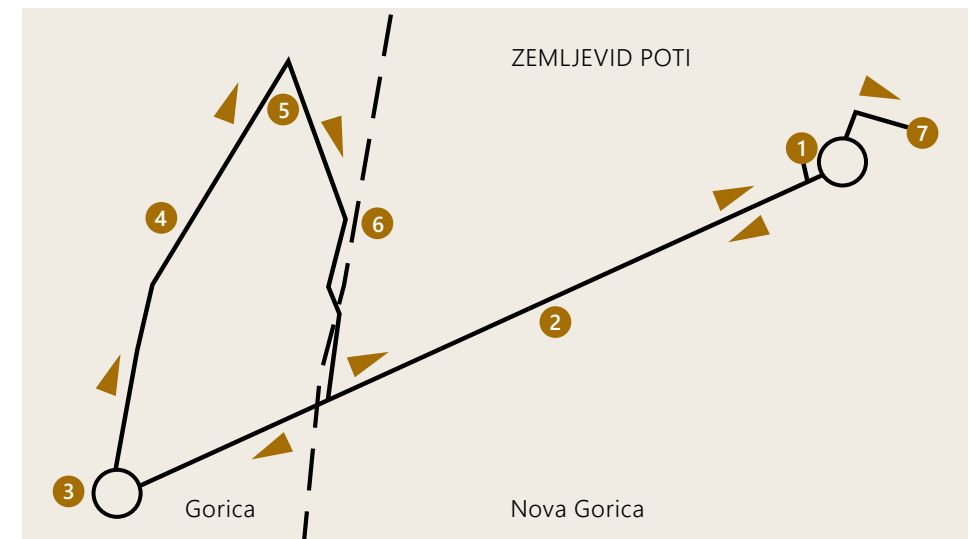
lič (ZKD Nova Gorica). Katja Mihurko Poniž (Univerza v Novi Gorici) je sodelovala s pomočjo telefonske povezave. Marija Mercina je na sestanku uvodoma predstavila izhodišča svoje zamisli, da bi primorsko pesnico in pisatelja počastili z načrtovanjem spominske poti in sprehodom, ki bi ga zaradi epidemije v letu 2020 izvedli v krajši različici, v prihodnje pa morda v daljši. Pobudnica je predlagala tudi postopno razvijanje digitalne podobe različnih spomenikov pomembnih zgodovinskih dogodkov in osebnosti. V nadaljevanju so udeleženci sestanka razpravljali o priravi in organizaciji krajšega spominskega pohoda po Novi Gorici in Gorici, ki bi vključeval nekaj postankov s kulturnim programom na pomembnih spominskih krajih. Predlog sestankujočih je bil, da se v letu 2020 zasnuje tudi daljša spominska pot, ki bi v naslednjih letih potekala mimo poslopij oz. ustanov, pomembnih za življenje in delovanje slovenske skupnosti. Na tej širši strokovno utemeljeni zasnovi bi v kasnejših letih lahko spreminjali postanke in potek poti, hkrati pa bi lahko postopoma razvijali digitalno predstavitev poti v najširšem smislu. Sklep sestanka je bil, da se prvi spominski sprehod, v krajši obliki, izvede v soboto, 19. 9. 2020. V sodelovanju z Marijo Mercina je nastal prvi osnutek spominske poti s kulturnim programom in prvi poskusni fizični sprehod, ki je potrdil prostorski in časovni okvir izvedbe dogodka. Konec avgusta 2020 se je na sestanku v Točki ZKD Nova Gorica ponovno srečala večina zgoraj omenjenih posameznikov in predstavnikov institucij,

pa tudi Lev Fišer (Festival Mesto knjige, Društvo humanistov Goriške) in Metka Sulič ter Tereza Gregorič (SNG Nova Gorica). Udeleženci so potrdili traso sprehoda in se natančneje dogovorili glede kulturnega programa. Določili so sedem postaj:

1. Spomenik Franceta Bevka v Novi Gorici, Mestni park ob Bevkovem trgu – začetek poti
2. Spomenik Ljubke Šorli, Erjavčeva ulica
3. Krožišče pri »Gregorčičevi cedri« na Goriščku v Gorici
4. Svetogorska ulica, Gorica
5. Hiša Ljubke Šorli, Ulica Ugo Foscolo 16, Gorica
6. Trg Evrope
7. Goriška knjižnica Franceta Bevka

Organizatorji so se povezali tudi z ekipo, ki pripravlja kandidaturo za Evropsko prestolnico kulture – EPK GO 2025 Nova Gorica - Gorica, da bi sprehod posneli in o njem pripravili videoposnetek. Sprehod je bil hkrati umeščen med dogodke v počastitev obletnic rojstva in smrti Franceta Bevka, ki so se odvijali septembra 2020 v Novi Gorici, in v okvir občinskega praznika Mestne občine Nova Gorica 2020.

Poudariti je treba, da je to zbrano »pisano društvo« posameznikov in institucij že od samega začetka povezovala neverjetna naklonjenost in enotnost glede dogodka, saj so pobudi Marije Mercina vsi nemudoma pritrdili. To dokazuje, kako pomembno sta literata zaznamovala naš prostor: zaznamovala sta ga s pogumom in zavezanostjo resnici, kar se odraža v njihovih delih in življenjih. Živita v nas, saj smo dediči njenega dela.

Jskd
JAVNI SKLAD RS ZA KULTURNE DEJAVNOSTI

ZK
ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE

BEVKOVA ŠOLA
ŠOLA ZA UČENJE

GO! 2025
NOVA GORICA • GORICA

**Sprehod ob dediščini
Ljubke Šorli
in Franceta Bevka**

v počastitev obletnic rojstva **Franceta Bevka** in **Ljubke Šorli** s kulturnim programom.

**Nova Gorica – Gorica
sobota, 19. september 2020, ob 9. uri**

Zborni mesto ob spomeniku Franceta Bevka, mestni park ob Bevkovem trgu, ob 8.45.

France Bevk
Boris Kalin 1974

Ljubka Šorli
Milena Braniselj 2013

Letos mineva 130 let od rojstva Franceta Bevka v Zakojci in 110 let od rojstva Ljubke Šorli v Tolminu. Pisatelj in pesnica sta kljub dvema strašnim vojnama in fašističnemu preganjanju prav v Gorici uresničila svoja ustvarjalna hotenja, v tesni povezanosti s slovensko skupnostjo in njenim zaničevanim jezikom.

»Uporno sem viharnje kljubovala« in »Tu sem bil v viharju in soncu, ves povezan in prepleten z naravo, ljudmi in življenjem«, napisa na spomeniku Ljubke Šorli in Franceta Bevka pomenita zavezo med njunim hotenjem in zavestjo nas, ki smo dediči njunega dela.

Potek poti s programom:

- Spomenik Franceta Bevka v Novi Gorici, Mestni park ob Bevkovem trgu – začetek krožne poti:**
 - pozdravni nagovor podžupanje Mestne občine Nova Gorica Damjane Pavlica,
 - recitacija pesmi *Vojna* Franceta Bevka - Jakob Šfiligoj,
 - mag. Marija Mercina, pisateljica in pobudnica pohoda.
- Spomenik Ljubke Šorli, Erjavčeva ulica:**
 - Ernesta Dejak Furlan, profesorica slovenščine in predsednica Slavističnega društva Nova Gorica,
 - dr. Katja Mihurko Poniž, literarna zgodovinarica, Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici,
 - recitacija pesmi *Večer v Zdravščini, Tožba umirajočega Ljubke Šorli* - Jakob Šfiligoj.
- Krožišče pri »Gregorčičevi cedri« na Goriščku v Gorici:**
 - dr. Zoltan Jan, slavist in literarni zgodovinar.
- Svetogorska ulica, Gorica:**
 - sprehod mimo hiše, kjer sta po poroki tri leta stanovala Ljubka Šorli in Lojze Bratuž, ter hiše, kjer sta vrsto let živel France Bevk in Davorina Bevk, rojena Bratuž, ki je bila sestrična Lojzeta Bratuža.
- Hiša Ljubke Šorli, Ulica Ugo Foscolo 16, Gorica:**
 - Vera Tuta Ban, pesnična nečakinja,
 - Franka Žgavec, nagovor predsednice KC Lojze Bratuž,
 - Igor Komeč, nagovor ravnatelja Kulturnega doma Gorica in bivšega učenca Ljubke Šorli,
 - Mešani pevski zbor Lojze Bratuž Gorica, zborovodkinja Mira Fabjan,
 - recitacija pesmi *Otroci svoji šoli, Na goriškem Travniku* Ljubke Šorli - Zulejka Devetak.
- Trg Evrope:**
 - dr. Branko Marušič, zgodovinar,
 - Ženski trio iz zbora Motiv Nova Gorica.
- Goriška knjižnica Franceta Bevka:**
 - Vokalno-instrumentalna skupina Sanje s kitaro, Eva Slokar, mentorica, Miloš Mozetič, harmonika,
 - Irena Škvarč, direktorica knjižnice,
 - ogled razstave, posvečene Francetu Bevku, v Goriški knjižnici in Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici.

GO! 2025
NOVA GORICA • GORICA

Tako kot delo obeh ustvarjalcev naj bi pohod povezal ljudi, »ki dobro v srcu mislijo« (F. Prešeren) ne glede na narodnost ali državi, ki jima pripadamo, v duhu načrtovanja Gorice in Nove Gorice kot Evropske prestolnice kulture 2025.

Organizatorji si pridržujemo pravico do spremembe ali prilagoditve programa.

Organizatorji: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti Nova Gorica, Zveza kulturnih društev Nova Gorica, Krajevna skupnost Nova Gorica, Kulturni center Lojze Bratuž Gorica, Kulturni dom Gorica, Zveza slovenske katoliške prosvete, Zveza slovenskih kulturnih društev Gorica, Goriška knjižnica Franceta Bevka.

Sodelujejo: Mestna občina Nova Gorica, GO! 2025 (Evropska prestolnica kulture 2025), Slavistično društvo Nova Gorica, Solski center Nova Gorica, Fakulteta za humanistiko (Univerza v Novi Gorici), Goriški literarni klub Govorica, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Kulturno društvo Slavec, Kulturno društvo Sanje Nova Gorica, Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, Društvo humanistov Goriške - Festival Mesto knjige, SNG Nova Gorica, Zavod Scaramouche.

Dodatne informacije: 05/335 18 50/52, ol.nova.gorica@jskd.si in 05/333 03 11, zkd.novagorica@siol.net

Pohod bo izveden v skladu s strokovnimi priporočili Nacionalnega inštituta za javno zdravje.

POZDRAVNI NAGOVOR

DAMJANA PAVLICA, podžupanja Mestne občine Nova Gorica

Spoštovani!

V imenu Mestne občine Nova Gorica in svojem imenu vas vse lepo pozdravljam. Najprej iskreno čestitam magistrici Mariji Mercina, Bevkovi nagrajenki, ker ji je uspelo udeležiti pobudo za ta dogodek. Hvala vsem, ki ste kakorkoli pomagali pri njegovi organizaciji. Mali koraki k doseganju velikih ciljev. Gre za poklon tako Francetu Bevku kot Ljubki Šorli. Prav je, da se vsaj enkrat na leto poklonimo spominu nanju. Prepričana sem, da se bomo potrudili, da bo ta sprehod postal tradicionalen, saj ga podpira tudi Mestna občina Nova Gorica.

Ga. Darinka Kozinc je že večkrat poudarila, da jim je z organizacijo Gregorčičevih dnevov uspelo povleči Gregorčiča iz pozabe. Tako je prav tudi, da ob 130. obletnici rojstva Franceta Bevka in 110. obletni-

ci rojstva Ljubke Šorli oba postavimo na mesto, ki jima pripada v slovenskem merilu. In to moramo storiti prav mi, Primorci, saj sta oba primorska književnika. Ne smemo pozabiti na Bevkovega Kaplana Martina Čedermaca, ki nas opozarja, kako je pomemben slovenski jezik, na Črne brate, Pestrno in druga dela. Od nas, Primorcev, je v veliki meri odvisno, koliko se bo Bevka cenilo, ne samo v Bevkovem letu, ampak tudi nasploh. Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila Goriški knjižnici Franceta Bevka, ki nosi njegovo ime, da so se potrudili in organizirali tako izjemno razstavo o našem književniku. Pohvala gre tudi Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici, ki do novembra gosti razstavo Franceta Bevka, in SNG, ki se je poklonilo Bevkovemu spominu. Franceta Bevka

Pozdravni nagovor ge. Damjane Pavlica, podžupanje Mestne občine Nova Gorica, pri Bevkovem spomeniku v Novi Gorici

so se spominjali tudi na festivalu Mesto knjige.

Danes se poklanjamo tudi spominu na Ljubko Šorli.

Poezija Ljubke Šorli je izpovedna lirika, v kateri je avtorica izlila svojo veliko bolečino ob izgubi moža Lojzeta Bratuža, orisuje pa tudi dogodke v vojnem obdobju. Ljubka Šorli je pisala tudi povesti za otroke. Njen literarni opus je širok. Pesnica je pustila nezbrisani pečat na Primorskem, predvsem na Goriškem in Tolminskem. Ljubka Šorli je bila skromna. Prav je, da jo postavimo na mesto, ki ji pripada.

Prepričana sem, da bomo danes naredili veliko za to, da bosta oba naša književnika pridobila pravo mesto v slovenski literaturi. Še enkrat vam hvala za ta dogodek, ki je obogatil kulturno dogajanje v Novi Gorici.

RECITACIJA PESMI VOJNA FRANCETA BEVKA

JAKOB ŠFILIGOJ

Vojna

Kdo si, ki kličeš človeka? Človeka ni!

Ki kličeš brata, očeta? Ne očeta ne brata ni!

Zver je udrla iz kletke in divja ...

Vse, kar smo nabrali od veka do veka, gori.

Dvajset stoletij v curku krvi se podi.

Jakob Šfiligoj

DEDIŠČINA VIHARJEV IN POGUMA

Mag. MARIJA MERCINA, pisateljica in pobudnica pohoda

Letos mineva 130 let od rojstva Franceta Bevka v Zakojci in 110 let od rojstva Ljubke Šorli v Tolminu. S Sprehodom skozi sestrski mesti – Novo Gorico v Sloveniji in Gorico v Italiji – smo počastili njuno literarno in duhovno dediščino.

O tem, kako smo Novogoričani sprejeli njuno dediščino, pričata njuna spomenika. Kip Franceta Bevka v naravni velikosti stoji v parku blizu glavnega mestnega trga in knjižnice, ki sta oba poimenovana po pisatelju. Doprsni kip Ljubke Šorli, edini spomenik, posvečen ženski, je postavljen v Erjavčevi ulici, v t. i. aleji slavnih. Erjavčeva ulica je kakor žila, ki povezuje obe mesti – njuno preteklost in sedanost, njuno nekdanje in sedanje kulturno življenje. Duhovne dediščine, ki smo jo sprejeli in ohranili, nam nihče ne more vzeti in prav tako ne njenega sporočila o moči, trdnosti in ustvarjalnosti naših prednikov.

Mag. Marija Mercina

Spominskega sprehoda se je udeležila tudi literarna skupina iz Doma starejših na Gradišču, katere člani in članice so s svojimi častitljivimi leti zadnje žive priče življenjskih preizkušenj in zvestobe slovenstvu med fašističnim zatiranjem in uporom. Najstarejša med njimi, Frančiška Čotar - Rada se je med prvo svetovno vojno leta 1917 rodila mami begunki, istega leta je bil France Bevk vpoklican na fronto, sedemletna Ljubka Šorli pa se je iz večmesečnega begunstva na Jesenicah vrnila v rodni Tolmin.

Pisatelj France Bevk (1890–1970) in pesnica Ljubka Šorli (1910–1993) sta kljub dvema strašnima vojnima in fašističnemu preganjanju uresničila svoja ustvarjalna hotenja prav v Gorici, v tesni povezanosti s slovensko skupnostjo in njenim zaničevanim jezikom. France Bevk je obiskoval in uspešno zaključil goriško učiteljsiše, Ljubka Šorli pa trgovsko in glasbeno šolo. Po poroki s skladateljem Lojzetom Bratužem je živela v Gorici, kjer je po težkih življenjskih preizkušnjah tudi ona dokončala učiteljsiše.

France Bevk je pisal pesmi, pripovedno prozo in dramska besedila, Ljubka Šorli pa tematsko in oblikovno raznolike pesmi o svojem doživljanju tolminske in goriške pokrajine, ljubezenske in religiozne pesmi. V otroških pesmih je upodobila svet lepote in radosti, ki se ji je razkrival ob hčerki Lojzki, sinu Andreju in njenih učencih. Tako France Bevk kot Ljubka Šorli sta ustvarila obsežen knjižni opus za otroke in kot urednika skrbela za to, da so knjige prišle do bralcev. Začudenje in veliko spoštovanje v nas poraja dejstvo, da sta tako izjemen opus ustvarila v Slovencem skrajno sovražnih okoliščinah. Bevk je bil večkrat zaprt in interniran, takoj po kapi-

tulaciji Italije je iz zapora odšel v partizane; Ljubki Šorli so fašisti umorili soproga, jo nekaj let kasneje ločili od obeh otrok, zaprli, mučili in poslali v taborišče. Po končani 2. svetovni vojni je France Bevk več let sodeloval v mednarodni komisiji za določitev meje med Italijo in Jugoslavijo. Besede iz soneta Ljubke Šorli, »*nočemo nikogar več se bati*«, pa lahko razumemo v povezavi z njenim povojnim pričanjem. Na sodnem procesu proti krvnikom iz Rižarne (leta 1976) je podrobno opisala, kako so jo mučili v italijanskih zaporih. O tem so poročali tudi vsi osrednji italijanski mediji. Med besedami, vklesanimi na njenih spomenikih, izstopa samostalnik VIHAR: »*Uporno sem viharjem kljubovala*« in »*Tu sem bil v viharju in soncu, ves povezan in prepleten z naravo, ljudmi in življenjem*«. Napisa nas opominjata na zavezo med njunim bojem za ohranitev slovenstva in zavestjo nas, ki smo dediči njunega dela. Za Bevka in Šorlijevo je bila eksistencialnega pomena zvestoba zaslužnji Primorski, njenemu trpečemu človeku in ponižani materinščini. V vrtincih zgodovine sta uresničevala svoj poklicni, ustvarjalni in etični imperativ v tesni povezanosti s slovensko skupnostjo, ki je razumela, kako pomembno je njuno delo za dostojanstvo

Po Erjavčevi ulici oziroma »aleji slavnih mož in žene – Ljubke Šorli«

posameznika in življenje naroda. Zavest o tem, kako pomembno je njuno delo, dokazuje poimenovanje šol po Francetu Bevku in Ljubki Šorli pred nekaj leti v Romjanu.

Oba sta spremljala in sprejemala tudi dosežke nemške, italijanske in furlanske kulture. Namen spominskega sprehoda po poteh obeh ustvarjalcev je bil povezati ljudi, »*ki dobro v srcu mislijo*« (Prešeren), ne glede na narodno in državno pripadnost, tudi v duhu načrtovanja Gorice in Nove Gorice kot skupne evropske prestolnice kulture 2025. V mestih in pokrajinah ob meji, kjer je sosednje narode desetletja ločevalo veliko nasprotij, so takšni sprehodi pomembna dejanja, ki prispevajo k miru, medsebojnemu sprejemanju in spoštovanju.

Zaželim si, da bi se Sprehodi nadaljevali tudi v prihodnjih letih, vsakokrat z novo tematiko, značilno in pomembno za naš prostor. Z vedno svežim vrednotenjem in povezovanjem preteklosti in sedanjih prizadevanj ter načrtovanjem prihodnjih bomo vredni dediči ustvarjalcev literarne, glasbene, likovne, gledališke in filmske umetnosti, pa tudi znanosti, ki so sooblikovale naš duhovni prostor.

OB SPOMENIKU LJUBKE ŠORLI

ERNESTA DEJAK FURLAN,

profesorica slovenščine in predsednica Slavističnega društva Nova Gorica

Življenje in ustvarjanje Ljubke Šorli je bilo vedno povezano z delom in aktivnostjo Slavističnega društva. Slavistično društvo Slovenije je stanovsko društvo, ki povezuje sloveniste doma in v zamejstvu. Slavistično društvo Nova Gorica je z zamejstvom povezano na različne načine, še posebej nas povezujejo Primorski slovenistični dnevi, ki jih že 30 let pripravljamo v sodelovanju s Slavističnim društvom Koper in Slavističnim društvom Trst-Gorica-Videm, ki mu je vrsto let predsedovala tudi Lojzka Bratuž. Delu in življenju Ljubke Šorli so bili posvečeni Primorski slovenistični dnevi 2000.

Iz vrst Slavističnega društva Nova Gorica je prišla pobuda za postavitve spomenika Ljubki Šorli, Marija Mercina je dala idejo in začele so se aktivnosti. Obisk predstavnikov Slavističnega društva Nova Gorica pri takratnem županu Mateju Arčonu je bil uspešen, saj je konec maja leta 2012 na naš naslov prispel naslednji odgovor:

»Pobudo vašega društva, da bi v Spominski aleji ob Erjavčevi ulici ob spomeniku Lojzetu Bratužu postavili tudi spomenik

njegovi ženi, pesnici Ljubki Šorli, sprejemamo z veseljem in zadovoljstvom. Vaša ocena o primernosti dejanja in vaša utemeljitev pobude sta nadvse prepričljivi. Župan mestne občine [Matej Arčon] bo s ponosom pripomogel k uresničitvi te plemenite zamisli.«

Nato so se začele odvijati aktivnosti. Osebno sem prvič sledila postavitvi spomenika in ugotavljala, koliko energije, sredstev in vztrajnosti je treba vložiti v tak projekt.

Natančno se spominjam prvega malega mavčnega odlitka kiparke Milene Braniselj, ki nas je takoj navdušil. Kiparka si je pred tem prišla ogledat prostor in okolje, kjer bo postavljen spomenik. Ko si je ogledala obstoječi spomenik Lojzetu Bratužu, se je odločila, da ob možu, ki je umrl tako mlad, postavi mlado podobo pesnice, čeprav je ta umrla v starosti 83 let.

Prekrasna podoba pesnice je zasijala na otvoritvi v petek, 26. aprila 2013.

Sodelovanje z družino Ljubke Šorli je bilo neprecenljivo, ganljiva je bila prisotnost zdaj žal pokojne hčerke Lojzke Bratuž, ki

je ob slovesnosti otvorila doprni kip.

Ne samo člane Slavističnega društva Nova Gorica, prav vse dejavnosti in vse ljudi, ki so se angažirali za postavitve spomenika, je povezala zavest, da nastaja nekaj pomembnega in trajnega.

Na slovesnosti ob otvoritvi, prežeti s čustvi in pesmijo, smo vsi prisotni čutili močno povezanost med seboj, z rojaki onstran meje, povezanost mest Tolmina, Gorice in Nove Gorice.

Kako se počutimo na tem svetem mestu danes mi? Slovesno in živo.

Kako se počutimo ob branju pesmi Ljubke Šorli danes? V njih vedno znova najdemo: moč za upor, neskončno upanje in predano ljubezen.

Kaj pa občutijo današnji mladi ob branju njene poezije?

Naj zaključim z mislimi dijakov Šolskega centra Nova Gorica:

– V pesmi čutim ljubezen in zavedanje lepote domačega Tolmina. (Žan Kovačič)

– Iz pesmi, ki sem jo bral, se me je dotaknil verz, ki govori, da je težko gledati svoj

domači kraj, kako gori v plamenih. (Amir Kujovč)

– Njene besede doživljam kot neskončen mir v tolminskih gorah. (Luka Škrk)

– Iz pesmi, ki opisuje njeno poroko, je videti, da se ljubita in želita biti skupaj za vedno ... (Klemen Česnik)

– Ob branju njene poezije se počutim domače, pesem V planinskem raju me spominja na mojo domačo vas, v meni vzbudi občutek veselja in občutek ljubezni do planin ... (Blaž Grošelj)

– Ob IV. Pesmi sonetnega venca sem začutil njeno hrepenenje po miru in svobodi, pa tudi njeno ljubezen do moža. (Gašper Štor)

– Pesnica veliko omenja besedo »senca«, ki v meni vzbudi strašno in temačno občutje vojne. Ob branju pesmi [Pesem naših dni] občutim strah, ki ga je pesnica doživljala, in hrepenenje po miru, ki ji ga je vojna odvzela ... (Jernej Krkoč)

Vsem mladim bralcem njene poezije pa je skupno mnenje, da moramo Ljubki Šorli vedno znova izkazovati hvaležnost.

Govor Erneste Dejak Furlan ob spomeniku Ljubke Šorli na Erjavčevi ulici v Novi Gorici

LJUBKA ŠORLI, PESNICA, KI JE UPORNO KLJUBOVALA VIHARJEM

Dr. KATJA MIHURKO PONIŽ, literarna zgodovinarica, Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici

Zahvaljujem se za povabilo, da lahko spregovorim o Ljubki Šorli, ki jo globoko spoštujem kot pesnico in izjemno osebnost. Leta 2010, ob stoletnici pesničinega rojstva, smo na Univerzi v Novi Gorici pripravili simpozij in istega leta pri Založbi Univerze v Novi Gorici izdali tudi znanstveno monografijo s 14 prispevki *Ljubka Šorli (1907–1993)*, ki so jih napisali(-e) Irena Novak Popov, Zoran Božič, Vita Žerjal Pavlin, Branko Marušič, Denis Poniž, Alenka Jensterle Doležal, Tatjana Rojc, Irena Avsenik Nabergoj, Katja Mihurko Poniž, Ana Toroš, Milena Mileva Blažič, Barbara Pregelj, Zoltan Jan in David Bandelj. Dovolite mi, da iz nje povzamem nekatera spoznanja in tako osvetlim pesničino delo ter njen pomen za slovensko književnost. Življenje Ljubke Šorli je paradigmatična primorska usoda, utelešenje etosa pokončnosti in nemaščevalnosti, zvestobe ljubemu človeku, domači pokrajini, jeziku in poeziji. Ljubka Šorli je pomembno prispevala k razvoju slovenskega soneta. V sonetni obliki je predstavila vse svoje tematske kroge: ljubezen, trpljenje in smrt, religiozno čustvovanje, domoljubje in rodoljubje ter vrsto razpoloženskih odzivov in refleksij, ki se zbirajo ob tolminskih, goriških, beneškoslovenskih in popotniških motivih. Lotila se je tudi najzahtevnejše vrste sonetnega cikla – napisala je *Venec spominčič možu na grob* z akrostihom v magistralu (Irena Novak Popov: *Sonetopisje Ljubke Šorli*).

Motivi iz narave se v njeni poeziji pojavljajo dokaj pogosto, postajajo del simbolnega geografskega prostora slovenstva in se povezujejo z intimo in občutji lirskega su-

bjekta, pa tudi s krščansko religioznostjo (Alenka Jensterle Doležal: *Motivi iz narave v poeziji Ljubke Šorli*).

Vendar je beseda Ljubke Šorli tudi nadpomenska, ker ne predstavlja zgolj ponostavljenega pričevanja primorskega Slehernika: prepriča nas, ker vsebuje tri najpomembnejše elemente retorike: etos, logos in patos (Tatjana Rojc: *Danost in sprejemanje Božjega v svetu Ljubke Šorli*). Ljubka Šorli je za mlade bralce objavila zbirko pesmi z naslovom *Veseli ringaraja*, v kateri prevladujejo tradicionalni motivi, npr. motiv domovine, narave in vere (Milena Mileva Blažič: *Otroške in mladinske pesmi Ljubke Šorli s posvetno in versko tematiko*).

Pesniški jezik Ljubke Šorli je izrazito melodičen. Zaradi tega je veliko slovenskih skla-

Dr. Katja Mihurko Poniž

dateljev seglo po njenih besedilih in ustvarilo več vokalnih del zborovskega, komornega in vokalno-instrumentalnega značaja (David Bandelj: *Poezija Ljubke Šorli v uglasbitvah slovenskih skladateljev*).

Ljubko Šorli so spoštovali tudi v italijanskem kulturnem prostoru. Italijanski goriški izobraženci, ki so preučevali njeno delo in so jo tudi osebno poznali, so se obogatili z novimi razsežnostmi ob njenem pesništvu. Nekaterim sodelavcem, ki so postopoma postali dobri znanci, če že ne prijatelji, se je tako razprl svet, brez katerega bi bili siromašnejši (Zoltan Jan: *Sporočilo Ljubke Šorli Italijanom*).

Naj zaključim z mislijo, da je spoznanje dr. Zoltana Jana mogoče prenesti na prav vsakega bralca oziroma bralko njene poezije – doživljanje poezije Ljubke Šorli in predajanje njenim pesmim pomeni ne le obogatitev našega kulturnega doživljanja, temveč tudi osebnostno rast.

Spomenik Ljubke Šorli

RECITACIJA PESMI VEČER V ZDRAVŠČINI IN TOŽBA UMIRAJOČEGA LJUBKE ŠORLI

JAKOB ŠFILIGOJ

Večer v Zdravščini

Neslišno veje veter prek poljan,
po sladkem miru hrepeni narava;
utrujeno se drevje pozibava –
k večeru se nagiba vroči dan.

Onkraj obzidja, polna mladih nad,
vojakov pesem se v večer oglašaja;
čez polja vre in tiho spet ugaša,
ko vrača mimo se zelenih trat.

Nad cesto gori v daljo vlak drvi.
Ropot koles v vsakdanjost me prebuja.
Kje moja misel se ob njem pomuja?
Domov, domov, srce zahrepeni.

Z obzorja, kakor ogenj plameneč,
zahajajoče sonce se poslavlja
in mimo vej akacij me pozdravlja,
pokoja mi in lepih sanj želeč.
(1943)

Tožba umirajočega

Svojemu možu ob 17. obletnici smrti

V okna veter se težak zaganja.
Oh, kako nocoj je dolga noč ...
Modra luč po stenah sence riše,
v me zajeda smrtna se nemoč.

»Monotono pojejo kraguljčki ...«
Pesem moja ... Ali slišim prav?
Moji fantje, moji dobri fantje
zadnji mi pošiljajo pozdrav.

Ni za sveto stvar težko umreti,
a še mnogo, mnogo dal bi rad ...
V grob s seboj po sili hudobije
neizrabljen nesel bom zaklad.
(1954)

Udeleženci sprehoda povezujejo obmejni mesti: prečkanje mejnega prehoda na Erjavčevi ulici v Novi Gorici.

GORIŠČEK ali NIKOLI NE STOPIŠ V ISTO REKO

Dr. ZOLTAN JAN, slavist in literarni zgodovinar

Ko začnejo profesorji govoriti, je vedno nevarno, da ne nehajo toliko časa, kolikor traja šolska ura, ker imajo v sebi vgrajen šolski zvonec, na tej postaji pa je odmerjen le čas za zgolj pet povedi, saj ta prostor ni neposredno povezan z Ljubko Šorli in Francetom Bevkom. Tod sta sicer dolga leta hodila vsak dan, France Bevk na Goriško matico, katere urednik in tajnik je bil več let, v Narodno knjigarno in papirnico na Gosposki ulici (danes Via Carducci), kjer je bil zaposlen od 1923 do 1926, pa tudi na policijska zaslišanja. Ljubka Šorli je tod hitela učiti v Pevmo, kasneje – do visoke starosti – pa v uredništvo otroške revije Pastirček na Placuto (Piazzutta, Mali trg). In tudi njen mož Lojze Bratuž (17. 2. 1902 – 16. 2. 1937) je šel tod tistega usodnega 27. decembra 1936, ko so ga po maši v Podgori, pri kateri je njegov zbor pel slovenske pesmi, fašisti prisilili, da je popil strojno olje, pomešano z bencinom

in kovinskimi opilki, za kar je čez poldrugi mesec v nečloveških mukah umrl.

Tako kot je ta prostor vraščen v njuno usodo, je vpet tudi v druge plasti življenja slovenske Gorice, o kateri šovinisti trdijo, da je »italianissima«. Dogodki, povezani s tem trgom, pa hkrati pojasnjujejo vzroke za številna dogajanja, ki dodatno osvetljujejo delo Franceta Bevka in Ljubke Šorli. Ta trg je primer par excellence, kako hitro se vse spreminja in kako žubori življenje, ali kot je zapisal Gregorčič: »In videl vedno sem vrtenje, / prelivajoče se življenje, / prerojevanje, prenavljanje, / iz bitja v bitje presnavljanje...«

Temu predelu mesta se še danes pravi Livade, v italijanščini Levada, kot se imenuje tudi ena tukajšnjih ulic, in je v Gorici eno redkih uradnih ledinskih imen slovenskega izvora. Sam trg pa smo Slovenci imenovali *Gorišček*, na kar je nekoč opozarjala informativna turistična tabla, ki jo je danes

Jerkičeva razglednica Gorišček z Gregorčičevim lastnoročnim sporočilom Ivanu Vrhovniku. Vir: Zlata knjiga Simona Gregorčiča: ob 100. obletnici pesnikove smrti (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006, str. LII).

Pohodniki na Goriščku, uradno Piazzale Medaglia d'Oro, v Gorici

izrinila neka druga.

Kot se vidi na stari razglednici, je na mestu, kjer danes raste mogočna Gregorčičeva cedra, zasajena po zaslugi Slovencev, nekoč stala velika stavba oziroma zgradba povezanih hiš, ki so bile med prvo svetovno vojno tako poškodovane, da so jih potem podrli.

Čisto na levi strani stavbe lahko slutimo današnjo Ulico Silvia Pellica. Prešernov sodobnik Pellico, (1789–1854), pisatelj in borec risorgimenta, je bil nekaj časa zaprt tudi na ljubljanskem gradu, kar omenja v svojem delu *Le mie prigionieri* (*Moje ječe*). Ulica na desni strani omenjene stavbe se danes imenuje *Balilla* in skriva vzdevek legendarnega ljudskega junaka *Giovanna Battista Perassa* (1735–1781), ki je kot enajstletni deček vrgel prvi kamen v avstrijske vojake – topničarje med vstajo v Genovi. Fašisti pa so po njegovem vzdevu *Balilla* imenovali svojo mladinsko organizacijo, v katero so se morali včlaniti vsi šolarji, ob sobotah pa so morali opravljati različne naloge (*sabato fascista*). Ulica je postala preozka, ko je 1906. mimo Gorice stekla železnica in je bilo treba vzpostaviti boljšo povezavo med južno železniško postajo in tako imenovano severno žele-

zniško postajo v današnji Novi Gorici.

Na desni strani nekdanje stavbe z Gregorčičevim stanovanjem sedaj prenavljajo šolo, umetniški licej Max Fabiani. Ime ima po arhitektu (1865–1962), ki je po 1. svetovni vojni vodil obnovo naših krajev in med drugim izdelal več kot 60 krajevnih urbanističnih načrtov ter tako v veliki meri oblikoval današnjo podobo Goriške, kot smo lahko med Fabianovim letom (2015)

Gorišček z Gregorčičevo cedro

videli na razstavnih panojih ob Goriški knjižnici Franceta Bevka.

Stavba z Gregorčičevim poslednjim stanovanjem je ovekovečena na razglednici, ki jo je izdelal eden izmed treh najpomembnejših goriških fotografov Anton Jerkič (4. 4. 1866 – 12. 12. 1924). Bil je tako uspešen, da si je lahko zgradil vilo na obsežnem, še

danes nepozidanem zemljišču poleg skupine novih vrstnih hiš ob današnji *Poti na Pristavo*. Med drugim je izdal tudi serijo fotografij Gregorčičevega pogreba, ki jih je leta 1981 ponatisnil Goriški muzej. Pogreb je legendaren zaradi več kot 4000 pogrebcev (za primerjavo: občina Bovec ima 3000 prebivalcev). Več kilometrov dolg sprevod je dva dni romal mimo špallirja ljudi v vseh večjih krajih do pokopališča pri svetem Lovrencu pod Libušnjim na Kobariškem. Tisti ponedeljek, 26. novembra 1906, je bil trg nabito poln ljudi, ki so poslušali poslovilne govore in sledili drugim slovesnostim, ki jih opisuje goriški list Soča, ki je poročal o smrti in pogrebu Simona Gregorčiča. Ko je od cerkve sv. Ignacija na Travniku, kjer se je pogrebne maše udeležil tudi goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej, v neskončnem sprevodu priromala krsta in so jo preložili na poseben voz, je množica čakajočih molila, jokala in s pevskim zborom odpevala Gregorčičevo pesem *Nazaj v planinski raj*. O takratnem vzdušju so si ljudje pripovedovali in nanj obujali spomine še več generacij.

Na ponatisnjeni razglednici Goriščka, ki je sposojena iz knjige *Zlata knjiga Simona Gregorčiča: ob 100. obletnici pesnikove*

Na Svetogorski ulici v Gorici so številne zanimivosti, na katere je pohodnike opozoril dr. Zoltan Jan.

smrti (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006), je vidna tudi reprodukcija Gregorčičevega lastnoročnega sporočila prijatelju, duhovniku in zgodovinarju Ivanu Vrhovniku. Na njej je označil štiri okna svojega stanovanja, v katerem je preživel zadnja tri leta svojega življenja (od srede maja 1903 do 24. novembra 1906), potem ko je moral zaradi dolgov prodati svoje posestvo *Grič* na Gradišču, ki je bilo nekoč last slikarja Jožefa Tominca. Med Goričani je bil Gregorčič spoštovan in med njimi je imel vrsto prijateljev. Kljub šibkemu zdravju je opravljal tudi nekaj javnih funkcij in npr. pomagal pri delu *Šolskega doma*, ki mu je bil tudi mecen. Skrbno je prevajal Jeremijeve žalostinke, Joba, Davidove spokorniške psalme, novih izvirnih del pa ni več objavljaj, saj so *Predsmrtnice* in *Posmrtnice* nastale po bolezni leta 1901, je pa ohranjenih več rokopisnih osnutkov, tudi tisti, ki so nastajali, tik preden ga je 16. novembra 1906 med mašo zadela kap.

Na razglednici je zanimiv Gregorčičev pripis ob natisnjenem imenu Gorišček. Dodal je enačaj in italijansko poimenovanje *Piazza Catterini*, kot se je trg imenoval praktično do konca 20. stoletja. Danes imamo ulico z imenom teh posestnikov, nekdanjih lastnikov tukajšnjih zemljišč in tudi dvorca na tem trgu.

Danes se Gorišček imenuje *Piazzale Medaglie d'Oro*, kar bi lahko prevedli kot Trg herojev, ker je zlata medalja najvišje italijansko vojaško odlikovanje. Kot nas opozarja spomenik, je na tem mestu med 1. svetovno vojno padla praktično vsa gorska enota italijanskih vojakov – alpinov. Ko so po letošnjih bojih le zavzeli Gorico in prikorakali sem, so se izpostavili strelom avstro-ogrskih vojakov na Sabotinu. Tako so kruto spoznali, da Gorice ni mogoče zavzeti, če ne osvojiš tudi okoliških hribov. In začeli so se krvavi naskoki na

Sabotin in okoliške hribe, česar niso pozabili celo med mirovno konferenco po 2. svetovni vojni in pri načrtovanju ceste pod Sabotinom, ki je bila dogovorjena z Osimskimi sporazumi leta 1975. Med naskoki na Sabotin je v 1. svetovni vojni, ki jo Italijani imenujejo *Grande guerra*, padlo ogromno italijanskih vojakov; domala 60 tisoč (57.201) jih je pokopanih v kostnici na Oslavju.

Prva svetovna vojna je za Gorico zelo paradokсна. Goričani so bili ob začetku vojne avstrijski državljani in vojaški obvezniki nasprotne vojske, ki je »odrešila sveto Gorico«, saj je bilo na italijanski strani iz celotne dežele, ki jo je pridobila Italija s tajnim londonskim sporazumom in Rapalsko pogodbo 1920., morda kakšnih 1500 prostovoljcev. Tak je bil npr. 28-letni Scipio Slataper (Trst, 14. 7. 1888 – Gorica, 3. 12. 1915), eden najpomembnejših tržaških pesnikov, ki je padel na Kalvariji nad

Svetogorska ulica št. 21–23, vila s karminasto rdeče obrobjenimi okni, prvo stanovanje Ljubke Šorli po poroki z Lojzeto Bratužem. Bratuževi so bili ugledna in razvejana rodbina.

Podgoro. Nedaleč stran od Goriščka pa se je boril njegov brat Guido Slataper, kot obeležuje spominska plošča na zidu nekdanjega samostana uršulink.

Za zidom sedaj razpuščenega samostana uršulink je tudi vila grofa *Giacoma Ceconija* (1833–1910), znamenitega gradbenika, ki je med drugim 1906. zgradil Bohinjski predor, še prej pa dokončal železniški viadukt Borovnica in številna druga gradbena čudesa. Svojo poklicno pot je začel kot nepismen deček, ki se je zaposlil kot pomožni gradbeni delavec v Trstu. Vila ima 61 sob in 22 kopalnic, gostila pa je tudi cesarico Sissi in Franca Jožefa, kot je pisal Guglielmo Zisa 10. junija 2020 v časopisu *Il Messaggero Veneto*.

In tako smo povedali že več kot pet povedi na kvadrat ali celo na tretjo, ki resda niso tako dolge kot pri kakšnem Joyceu ali Saši Vuga, vendar smo prekoračili odmerjen čas, tako da ne bomo opozorili na vse

Dr. Zoltan Jan

zanimivosti, na katere je mogoče naleteti na Svetogorski, nekoč Solkanski ulici. Opozorimo naj le na dve stavbi. Najprej bomo šli mimo vile Bratuževih, v kateri sta živela Lojze Bratuž in Ljubka Šorli kot mladoporočenca. Malo naprej proti Solkanu, na nasprotni strani ulice, pa je stavba, v kateri sta živela France Bevk in njegova žena Davorina, rojena Bratuž. Davorina, uradno Martina, po poklicu učiteljica, tudi publicistka in ljubiteljska slikarka – je morala kot državna uslužbenka sprejeti različne premestitve, tako da je učila celo v Piemontu. Bevku, s katerim sta živela skupaj do konca življenja, je tudi pretipkavala besedila in menda mimogrede kaj izboljšala. Marca 1946, med demonstracijami za priključitev Gorice Jugoslaviji, so ji neznanci večkrat vdrli v stanovanje in jo pretepli, nazadnje pa so ji med selitvijo na ulici požgali hišno opremo, knjige in obleke. Leta 1947 sta se z Bevkom preselila v Ljubljano. Njuna hčerkica Jerica je umrla kot otrok in je pokopana skupaj s starši na solkanskem pokopališču. Nagrobnik je

plačala Davorina sama.

Če bi za naslednjim križiščem namesto po Ulici Ugo Foscolo, kjer je dom Ljubke Šorli in njenega moža Lojzeta Bratuža ter otrok Lojzke in Andreja Bratuža, šli proti Solkanu, bi prišli do nekdanje Fonove gostilne, v kateri so gostili tudi Ivana Cankarja, kot bo povedal dr. Branko Marušič na Trgu Evrope. Ta trg je spomenik mejam v naših glavah, kajti bolj kot ga urejamo, bolj globoko vrezujemo mejna znamenja, kot da med hladno vojno to ni bila najbolj odprta meja med Zahodom in Vzhodom, na kar bi morali biti ponosni. Tu je življenje presleglo blokovsko delitev in pletlo združeno Evropo veliko prej, kot sta župana odstranila ograjo, ki jo sedaj tako pogrešamo, da jo ohranjamo s cvetličnimi koriti, stebrički in mozaikom, zavajajočimi fotografijami ... ne moremo pa se dogovoriti niti za skupno ime trga, ki ohranja v vsaki državi svoje ime!

Svetogorska ulica št. 54–56, kjer sta stanovala France Bevk in Davorina, sestrična Lojzeta Bratuža.

Ob vsem tem valovanju zgodovine se lahko vrnemo na izhodišče in sklenemo krog s Heraklitovo modrostjo: πάντα ρει και ουδεν μεν (panta rei) – vse teče, nič ne miruje oziroma: nikoli ne stopiš dvakrat v isto reko (Ποτέ δεν μπαίνεις στο ίδιο ποτάμι δύο φορές).

POZDRAVNI NAGOVOR PRED HIŠO LJUBKE ŠORLI

CHIARA GATTA, občinska odbornica Občine Gorica (Assessore Comunale del Comune di Gorizia)

Gentili marciatori, gentile pubblico. Vorrei innanzitutto ringraziare gli organizzatori per l'invito a partecipare alla Vostra passeggiata sulle orme della letteratura in occasione degli anniversari di nascita di Ljubka Šorli e France Bevk. Sono lieta di portarvi il saluto dell'Amministrazione Comunale di Gorizia e sono oltretutto onorata di poter presenziare a questo momento commemorativo nel cortile della casa della poetessa Ljubka Šorli. Per tutti Voi e per le nostre due Gorizie questa casa, questo luogo è il simbolo della presenza culturale slovena a Gorizia. Come abbiamo appena sentito dal discorso di Vera Tuta Ban, questa casa conserva ancora l'arredamento originale e soprattutto la biblioteca di Ljubka Šorli, che è stata poi custodita dai figli Andrej e Lojzka. Anche io sono del parere che, data l'importanza dell'opera letteraria della Šorli, questa casa ed il suo contenuto dovrebbero diventare un museo: sia per conservare l'opera culturale

e letteraria della poetessa Ljubka, sia per riaffermare la convivenza tra i popoli, che è stata interrotta dal vicino confine. Questo luogo dovrebbe essere inteso come luogo di unità, così come simbolo di unità e rispetto reciproco è diventata la vicina Piazza della Transalpina – Trg Evrope. Ed infatti proprio pochi giorni fa il Comune di Gorizia assieme al Comune di Nova Gorica abbiamo presentato il progetto vincitore del concorso indetto per il rifacimento e riordino di Piazza della Transalpina: il progetto vuole rappresentare visivamente ed architettonicamente un luogo unico e unitario di convivenza tra i popoli. Posso così affermare che in questo scorcio di Gorizia sia la Piazza della Transalpina sia la casa della poetessa Ljubka Šorli rappresentano concretamente la volontà e la convinzione dei nostri due popoli alla pacifica e serena convivenza. Grazie nuovamente a tutti Voi e auguro una buona continuazione della passeggiata.

Sprejem pred hišo Ljubke Šorli v Ulici Ugo Foscolo: Patrik Zulian

Spoštovani pohodniki, cenjeni gostje in vsi prisotni!

Najprej naj se zahvalim Vam, organizatorjem, da ste me počastili z vabilom na Sprehod po literarni in kulturni dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka. Pozdravljam vse Vas v imenu občinske Uprave mesta Gorica. Ponosna sem, da Vas lahko pozdravim tu, pred domačijo Ljubke Šorli, ki je za Vas in za vse mesto Gorica simbol kraj slovenske kulturne prisotnosti. Kakor smo pravkar slišali iz govora Vere Tuta Ban, je v hiši še danes originalna oprema in knjižnica, ki jo je skrbno čuvala prej Ljubka, nato njena otroka Andrej in Lojzka. Tudi sama se strinjam s tem, da bi morala postati ta hiša pravzaprav muzej: muzej literarnega ustvarjanja pesnice Ljubke Šorli in muzej sožitja, saj hiša stoji le lučaj stran od nekdanje meje, ki je globoko zarezala med Goricama. Ta kraj naj

predvsem predstavlja model sobivanja, kakor je simbol mednarodnega spoštovanja postal Trg Evrope - Piazza della Traspalpina. Naj povem še, da smo pred dnevi na Občini Gorica skupaj z Mestno občino Nova Gorica predstavili zmagovalni projekt natečaja za preureditev Trga Evrope. Projekt otipljivo ponazarja skupni prostor, skupno življenje obeh Goric, sožitje med tu živečima narodom. Upam si trditi, da ta konec Gorice, tako Trg Evrope kakor domačija Ljubke Šorli, konkretno predstavlja prepričanje prebivalcev tega prostora, da si želijo enotno, mirno sožitje. Hvala vsem, želim Vam dobro nadaljevanje našnjega sprehoda.

(Prevod v slovenščino: Patrik Zulian, ZSKD Gorica)

Pozdravni nagovor občinske odbornice Občine Gorica Chiare Gatta

DOBRODOŠLICA PRED HIŠO DRUŽINE ŠORLI-BRATUŽ

VERA TUTA BAN, nečakinja Ljubke Šorli

Dovolite, da vas pozdravim v imenu sorodnikov in najožjih prijateljev Bratuževe družine. Ganjena sem, ko vas vidim toliko zbranih na tem vrtu, kjer zagotovo še nikoli ni bilo toliko ljudi.

Naj se vam predstavim. Ljubka Šorli je bila moja teta, mamina sestra. Z bratom Igorjem sva zdaj edina dediča te stavbe in vsega, kar je v njej. Ljubka in Marica sta bili zelo navezani druga na drugo in sta si v življenjskih težavah vedno pomagali. Ljubka se je z obema otrokoma zatekla v Tolmin leta 1937, potem ko je ovdovela, in tudi zadnji dve leti vojne je preživela v Tolminu, ker je bila ta hiša bombardirana. Ko pa je moja družina leta 1947 zapustila Tolmin zaradi meje, nas je teta sprejela k sebi in smo v tej hiši živeli tri leta.

V družini Šorli-Bratuž sta se spojili dve rodbini, ki sta bili vsaka po svoje ugledni. Šorlijevi v Tolminu štejejo med svoje

Pozdrav Vere Tuta Ban, nečakinje Ljubke Šorli

prednike več pomembnih ljudi. Med njimi je bil odvetnik Tomo Šorli, Ljubkin stric, najmlajši notar v avstro-ogrski monarhiji, ki je bil tudi član jugoslovanske komisije v Parizu za določanje državnih meja po prvi svetovni vojni; njegovega mlajšega polbrata Srečka srečamo med Maistrovimi borci in kasneje med tigrovci. Ljubkina mama je imela v Tolminu trgovino z mešanim blagom in že zato je bil njen dom kraj srečevanja, a postal je tudi nekakšno središče krajevnih izobražencev. Hiša je bila pod stalnim policijskim nadzorom.

Prav tako vidna in vodilna je bila Bratuževa družina v Gorici. Lojze je imel pet bratov in sester in vsi so študirali: najstarejši Karlo je opravil vojaško akademijo in postal oficir, drugi je bil Jožko Bratuž, znani profesor latinščine in grščine, ki je navdušil za anti-

Bratuž je bil po poklicu učitelj. Sestra Anica je končala trgovsko šolo, poročila pa se je z Lojzeto Sarđočem, bratom tigrovca Dorčeta Sarđoča. Tudi najmlajši Franci in Gizela sta zaključila trgovsko šolo in sta bila uradnika. Vsi so bili glasbeno izobraženi in vsi so bili znani kot dobri pevci; med njimi se je Lojze seveda odlikoval kot organist in skladatelj ter zelo priljubljen zborovodja. Družinski prijatelji so bili Tone in Mara Kralj, Janko Kralj, Emil Komel, Vinko Vodopivec, Rado Bednařik, Anton Kacin, Polde Kemperle, družini Abuja in Źabkar ter še mnogo drugih, skratka vsa elita takratne slovenske Gorice.

Teta Ljubka se je vselila v to hišo jeseni 1937 z Lojzko, Andrejem in hišno pomočnico Cilko. Źiveli so v zgornjem stanovanju, spodnjega pa so oddajali v najem. Oddajali so tudi eno sobo v svojem stanovanju, in sicer študentom, tako da so

imeli več dohodkov. Prav to pa je bil vzrok za tetino aretacijo in strašno mučenje na policijskem inšpektoratu v Trstu leta 1943. Pri nočni preiskavi hiše je Collotti s svojo tolpo našel pod kuhinjskim oknom kovček razstreliva, ki ga je eden od študentov pustil tam, ne da bi komu kaj povedal. Teta pripoveduje o tem nočnem napadu: *»Vdrli so v hišo ob dveh ponoči, potem ko so poskakali kar čez ograjo. Z brzostrelkami v rokah so preiskali hišo, nato pa me odpeljali v Trst. In tudi Cilko. Zaman sem upala, da bo vsaj ona ostala doma z otrokoma. Otroka sta vsa prestrašena jokala in prosila, naj ostanem. A njune prošnje niso ganile okamenelih src fašistov. Tri dni in tri noči sta bila sama z njimi, vendar v družbi dvanajstletnega Marjana Premrla, ki je stanoval pri nas. Komaj po treh dneh je Joško Bratuž na posredovanje škofije dosegel, da je smel vzeti otroka k sebi na dom. Hišo so*

potem zaklenili fašisti in seveda v njej gospodarili in lovili v past ljudi, ki so prihajali k nam.» (Pogovori srca, str. 31)

Sledila so povojna leta, ko so se v hiši oglašali sorodniki in znanci s Tolminskega in prijatelji Goričani, izobraženci, ki so cenili pesniško ustvarjanje Ljubke Šorli, duhovniki in skladatelji, ki so prosili za kako pesem. Če je le mogla, je teta vsakemu ustregla in tudi kakih praktičnih uslug ni odrekla, npr. če je bilo treba spraviti kako blago čez mejo ali kaj urediti po uradih. Ko sta Lojzka in Andrej dorasla, se je krog znancev še bolj razširil. Andrej je še kot študent spoznal v Parizu g. Alojzija Ambrožiča, kasnejšega torontskega nadškofa in kardinala, in to prijateljstvo je trajalo vse življenje. Gospod nadškof je tudi kdaj prespal v tej hiši in Lojzka je pripovedovala anekdoto, da se je nekoč najavil ravno v času, ko so zamenjavali okna in so se dela nekam zavlekla; ona je sicer silila podjetje, naj pohiti z delom, ker se mudi, a ni mogla povedati po pravici, da pričakuje obisk torontskega nadškofa, saj ji ne bi verjeli.

Tudi izobraženci večinskega naroda so poznali in izkazovali veliko spoštovanje članom Bratuževe družine. Osebnost tete Ljubke je izredno cenil Fulvio Tomizza, kot izhaja iz korespondence; furlanski pesnik Celso Macor je napisal uvod v njeno zbirko *Canti spezzati*; prevajalec Preglja v italijanščino Ezio Martin se je redno oglašal v pismih. Pa tudi med slovenskimi književniki je bilo kar nekaj takih, ki so odkrili literarno vrednost Ljubke Šorli: Branka Jurca, Berta Golob, France Bernik, Zorko Simčič in še kdo. Prav tako so zgodovinarji in univerzitetni kolegi cenili raziskovalno delo Lojzke Bratuž in jo pri njem spodbujali. Stike je imela tudi s slavisti in akade-

miki v tujini, kot sta Božena in Emil Tokarz iz Poljske. Andrej Bratuž je užival ugled predvsem kot resen in zanesljiv politični predstavnik slovenske nacionalne skupnosti, pa tudi kot profesor, glasbenik in skladatelj.

Hiša Bratuževe družine je po Lojzki smrti ostala prazna. V njej ne živi več nihče, a vse je še na svojem mestu. V bistvu je prava skrinja spomina, dragocena zapuščina pomembne goriške družine, ki je bila pri vseh dramatičnih dogodkih prejšnjega stoletja vedno v prvi vrsti. In čeprav je bila preganjana, ni nikoli popuščala v odločnosti in boju za pravice svojega naroda. Pričevalka in trden člen tistega duhovnega plemstva, kot bi rekel Pregelj, ki nas je oblikovalo v trdih časih preganjanja. Poleg bogate knjižnice so tu shranjeni dragoceni dokumenti: iz prve svetovne vojne beležke iz internacije v južni Italiji, iz medvojnega obdobja vsi dokumenti o Lojzetu Bratužu, družinska korespondenca, rokopisi in fotografije, skladbe Lojzeta in Andreja Bratuža pa tudi drugih skladateljev, Emila Komela, Vinka Vodopivca, Mirka Fileja, izredno bogata je korespondenca s prijatelji in sorodniki po celem svetu, kot že rečeno s kardinalom Ambrožičem v Torontu pa z Lučko Kraljevo in Zorkom Simčičem v Argentini, z družino Inzko na Koroškem, z misijonarji v Afriki, Tokiu in še in še. Vse je shranjeno.

Ta hiša je muzej, le urediti in ohraniti ga bo treba!

NAGOVOR NA SPOMINSKEM POHODU OB 130-LETNICI ROJSTVA FRANCETA BEVKA IN 110-LETNICI ROJSTVA LJUBKE ŠORLI

FRANKA ŽGAVEC, predsednica Kulturnega centra Lojze Bratuž

Prav lepo pozdravljeni in dobrodošli pred domom, v katerem je družina Šorli Bratuž živela približno 80 let. Družina je s svojim vsestranskim aktivnim kulturnim delom sooblikovala naš prostor in z velikim trpljenjem zaznamovala 100-letno zgodovino goriških Slovencev, začenši z očetom Lojzetom Bratužem, skladateljem, organistom, zborovodjem, ki je v svojem srcu zvesto ohranjal zakoreninjeno narodno pripadnost slovenskemu narodu z vsestransko predanostjo glasbenemu poklicu in je prav zato postal nedolžna žrtev fašističnega nasilja. Njegov lik je simbol trpljenja goriških Slovencev in prav zaradi tega je po obnovi Katoliškega doma prišlo do preimenovanja našega središča v Kulturni center Lojze Bratuž.

Njegova soproga Ljubka Šorli, pesnica, besedna umetnica in šolnica, je v Gorici živela več kot 60 let. Naše mesto je globoko zaznamovalo njeno življenjsko pot, najprej z ljubeznijo ob poroki z Lojzetom Bratužem, nekaj let kasneje pa z njegovo tragično smrtjo. Trpljenje pa se s tem ni končalo. Prestala je mučenje in pretepanje v Villi Triste v Trstu, med katerim je utrpela zlom sedmih reber, ker so od nje zahtevali, naj prizna to, česar še sama ni vedela. Ker niso nič dosegli, so jo po treh tednih mučenja poslali v taborišče v Zdravščinah. Po tragičnih preizkušnjah in vrnitvi na dom je Ljubka Šorli nadaljevala svojo življenjsko pot in se z veliko ljubeznijo in veseljem posvetila poučevanju na slovenskih osnovnih šolah do upokojitve. Kot učiteljica je bila izjemno priljubljena. Ko se je po drugi svetovni vojni tudi na Gori-

škem začela obnova dve desetletji zatrte, a globoko zakoreninjene kulturne dejavnosti naše slovenske narodne skupnosti, je bila tudi Ljubka Šorli intenzivno vpeta v dogajanje. Aktivna je bila kot članica in odbornica Slovenskega katoliškega prosvetnega društva Mirko Filej in mu nekaj let tudi predsedovala, bila je članica odbora za gradnjo Katoliškega doma, ustanovna članica Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel; tu je prva leta tudi poučevala violino. Sodelovala je tudi kot violinistka v kvartetu, ki so ga poleg nje sestavljali še prof. Mirko Filej, Viktor Prašnik

Franka Žgavec

in Ciril Koršič. Od leta 1950 pa vse do smrti je s svojimi prispevki nepretrgoma sodelovala pri otroški reviji Pastirček. V diplomski nalogi Karen Ulian lahko preberemo, da je za otroško revijo napisala 400 prispevkov, in sicer 385 pesmi in 15 prizorčkov. Deset let je bila tudi urednica revije. Redno je pesnikovala, o čemer priča njena bogata zapuščina. Veliko njenih besedil je dobilo glasbeni okvir. Po njenih pesmih so posegali domači skladatelji, Lojze Bratuž, Vinko Vodopivec, Zorko Harej, Ivo Bolčina, Andrej Bratuž, Stanko Jericijo, Hilarij Lavrenčič, Maks Strmčnik, Patrick Quaggiato in drugi. Gospa Ljubka je bila tudi globokoverna. Dokler ji je zdravje dopuščalo, se je vsako nedeljo udeleževala slovenske maše v cerkvi sv. Ignacija na Travniku in ni zamudila nobene kulturne prireditve. Vedno je bila vsestransko aktivna in na razpolago za pomoč. Vsak njen nastop in njene besede so bili vedno polni miline, lepote in dobrote. Nadškof Ambrožič je o njej napisal: »Kljub ženski krhkosti je bila močna svetopisemska žena. Trpljenje in ponižanje je nista uklonila, nikoli se ni pritoževala, nikoli ni razkladala svojih ran, nikoli ni bila maščevalna ali zagrenjena.« Zgled Ljubke Šorli je bil življenjsko vodilo tudi za hčerko Lojzko Bratuž, profesorico, glasbenico in literarno zgodovinarico. Lojzka je dolga leta delila svoje znanje mladim s poučevanjem na slovenskih nižjih in višjih srednjih šolah v Gorici, leta 1978 pa je postala profesorica slovenskega jezika in književnosti na univerzi v Vidmu ter gostujoča profesorica na univerzah v Trstu in Novi Gorici. Njeno delovanje na literarnem področju je bilo veliko, objavila je sedem knjig, povsod je vsestransko sodelovala in veliko je pisala tudi o aktualnih kulturnih vprašanjih. Z zapisi se je oglašala v tedniku Katoliški glas oz. Novi glas, v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe pa

še kje. Lojzka je bila tudi glasbenica, dolga leta je bila organistka pri slovenski maši v goriški stolnici, po smrti brata Andreja pa v cerkvi sv. Ignacija na Travniku, občasno tudi v cerkvi sv. Ivana v Slovenskem pastoralnem središču. Dolga leta je vodila Dekliški zbor Marijine družbe, poučevala je klavir na glasbeni šoli na Placuti (tu se je po njeni zaslugi začela tudi moja glasbena pot), veliko let je predsedovala Združenju cerkvenih pevskih zborov v Gorici. Pod njenim predsedovanjem je Združenje izdalo vrsto pesmaric in glasbenozgodovinskih publikacij. Bila je predsednica Slavističnega društva, članica komisije za podeljevanje nagrade vstajenje, soustanoviteljica združenja Concordia et Pax; predsedovala je svetu Sveta slovenskih organizacij.

Sin Ljubke Šorli, Andrej Bratuž, je bil filozof, kulturnik, šolnik, publicist, glasbenik in politik. Do upokojitve je poučeval na slovenskih šolah v Gorici. Že v mladih letih se je aktivno vključil v življenje slovenske narodne manjšine in bil družbeno vsestransko angažiran. Bil je dolgoleten aktiven član Slovenskega katoliškega prosvetnega društva Mirko Filej in član Mešanega pevskega zbora Lojze Bratuž. Tudi Andrej se je z velikim veseljem ukvarjal z glasbo, bil je navdušen organist, vsako nedeljo je orglal pri slovenski maši ob 9. uri v cerkvi na goriškem Travniku. Posvečal se je tudi skladateljevanju; napisal je kar nekaj skladb, predvsem zborovskih. Veliko je sodeloval tudi kot pisec člankov kulturne, narodne in politične vsebine v slovenskih in italijanskih časnikih. Leta 1996 je sprejel vlogo glavnega urednika Novega glasa. Andrej Bratuž je bil aktiven v politiki, predsedoval je stranki Slovenska skupnost ter velikokrat nastopal in zastopal stranko na raznih manjšinskih srečanjih po Evropi. Sodeloval je v goriškem občinskem svetu

Utrinek iz notranjosti hiše Ljubke Šorli

kot svetnik, od leta 1985 do 1990, v času, ko je bil župan Antonio Scarano, pa tudi kot odbornik.

V stoletni življenjski zgodbi družine Šorli Bratuž se zrcali tudi zgodba naše skupnosti. Njihove preizkušnje so bile tudi preizkušnje celotne goriške narodne skupnosti. Njihovo družinsko življenjsko pričevanje o pripadnosti slovenstvu, pokončnost tudi v nesprejemljivih razmerah, spoštovanje do drugače mislečih, delitev osebnih darov s skupnostjo, spodbujanje k razvijanju in ohranjanju naše kulture in bogate zgodovine, redna prisotnost v naši sredini, vsestranska moralna podpora, spremljanje vsega in veselje ob vsakem uspehu so vrline, ki morajo biti in ostati bogata dediščina naše skupnosti. Da ta del naše stoletne zgodovine, s katero je tesno povezana družina Šorli Bratuž, ne bi šel v pozabo, v sodelovanju z dediči pripravljamo v Kulturnem centru Lojze Bratuž spominsko sobo, tako da bo v njej ohranjeno njihovo delo, ki bo na ogled tudi

naslednjim generacijam.

Pri Kulturnem centru Lojze Bratuž si prizadevamo, da bi uresničili spominsko sobo Šorli-Bratuž tako, da bi tudi zaščitili arhiv stoletne zgodovine. Malo smo razmišljali o nadaljevanju takih pobud, v okviru katerih bi lahko obeležili razne obletnice oz. omogočili udeležencem sprehoda spoznati spominske postojanke v Gorici. Navajam nekaj primerov:

- verski objekti (sinagoga, Slovensko pastoralno središče, cerkev sv. Ignacija na Travniku, Stolnica in Frančiškanski samostan na Kapeli),
- po poteh tigrovcev,
- slovenska kulturna središča v mestu Gorica (Kulturni center Lojze Bratuž, Kulturni dom, Katoliška knjigarna),
- Travnik (tolminski punt).

NE LE POKLIC UČITELJICE, TEMVEČ POSLANSTVO

IGOR KOMEL, predsednik Kulturnega doma Gorica in bivši učenec Ljubke Šorli

Človek se po svoji naravi rad umika v svoj intimni svet, sfere človekovega življenja, notranji svet čustvovanja, doživljanja, v svet nepozabnih spominov. Dovolite mi, da se ob današnjem Sprehodu ob dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka tudi jaz umaknem v intimne sfere in da se iz predsednika goriškega Kulturnega doma prelevim v učenca slovenske osnovne šole v Pevmi oziroma v gojenca Slovenskega dijaškega doma Simon Gregorčič v Gorici. Med brskanjem po spominu se ob današnji priložnosti samoumevno ustavim ob markantni podobi Ljubke Šorli in Franceta Bevka, ki sta vtisnjeni v meni. Pri obnovi spomina nanju se mi prikaže povsem drugačna, osebna, nekonvencionalna po-

Igor Komel

doba ... Podoba, ki je še vedno močno zakoreninjena v moji zavesti, kljub temu da je od njenega nastanka minilo več kot pol stoletja. In ravno skozi to prizmo se želim na današnjem sprehodu ob počastitvi njunih jubilejev nanju spomniti nekoliko drugače, z otroškimi očmi, a sodobnim pogledom na svet.

Naj pričnem kot pubertetnik oziroma gojenec Dijaškega doma Simon Gregorčič v Gorici. V zavesti se mi je dobro ohranil spomin, ko nas je sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja med popoldansko učno uro obiskal pisatelj France Bevk. Spremljala sta ga takratni ravnatelj Dijaškega doma Edmund Košuta in vzgojiteljica Jožica Tomsič. Bil je čokat, z brki, nižje postave, a kot spreten gledališki igralec je s svojo osebnostjo takoj napolnil oder in pritegnil pozornost številnih kratkohladičnikov. Še pomladansko sonce je posijalo skozi mogočna okna učilnice. Žarki so delovali kot reflektorji in se osredotočili direktno nanj. Pisatelj Bevk je v svojem kratkem, a nadvse spodbudnem pozdravnem nagovoru izpostavil ljubezen do našega maternega jezika in beneškega Čedermaca in ne nazadnje pripomnil, da zna biti knjiga naša prava in zvesta življenjska prijateljica. Ob poslavljanju se je rokoval z vsemi, ki smo stali v prvi vrsti, ostale pa je pozdravil z dolgim zamahom obeh rok. Brskanje po spominu pa naj sedaj preide v čas šest-, sedemletnega učenca osnovne šole v Pevmi. Spomin je prav gotovo sposobnost človeka, da lahko dogodke, misli in podatke v zavesti ohrani ter občasno obnavlja. In svojo prvo učiteljico Ljubko Šorli Bratuž sem v zavesti globoko ohranil. Nanjo me še dandanes vežejo lepi

in nadvse vzgojni spomini. Večkrat si jih prikličem v zavest, večkrat jih tudi obnavljam v sproščenem klepetu z nekdanjimi součenci iz Pevme in Oslavja, saj je bila in je še vedno nepozabno »naša učiteljica«.

Učiteljica, ki nam je znala vbrizgniti ljubezen do slovenskega jezika, ponos in spoštovanje do lastne etnične identitete. In ravno to morda včasih zasenčeno plat osebnosti Ljubke Šorli želim ob današnjem snidenju izpostaviti v vlogi enega izmed njenih številnih učencev.

Pred leti sem namreč pri premetavanju domačega neurejenega arhiva naletel na šolska spričevala iz prvih let osnovne šole. Bila so dvojezična, slovenščina je bila malce podrejena ... A kar me je še posebej presenetilo: učiteljica Ljubka Šorli je – že konec petdesetih let – naša imena zapisovala v spričevala v slovenskem izvirniku. Le priimki so ostali »med navednicami v originalu« – poitalijančeni, kar je povsem razumljivo za takratne čase. Na mojem spričevalu je namreč s poudarjenimi čr-

Pred hišo Ljubke Šorli – Ulica Ugo Foscolo 16

kami zapisano: Comelli Igor – in ne Gregorio, pri ostalih pa Rado in ne Rinaldo, Ana in ne Anna, Bogdan in ne Diodato, Damjan in ne Damiano ... Subtilna gesta, ki je slehernemu izmed nas, malčkom šestih, sedmih let, jasno izpričevala identiteto in narodno pripadnost. To se je dogajalo v prvih povojnih časih, nelahkih in kontroverznih ... Učiteljica Šorli bi lahko bila s svojim naravnanim in pokončnim narodnozavednim vedenjem za vzor marsikom tudi v današnjem, povsem drugačnem, obdobju. Bevkov Čedermac, beneški narodni buditelj, si je izbral življenjsko pot dušnega pastirja, Ljubka Šorli pa je bila ena izmed naših čedermacev na vzgojno-prosvetnem področju.

V Sloveniji v tem času poteka poseben projekt »Učitelj sem! Učiteljica sem!«, v katerem predstavljajo učitelje, ki svoj poklic čutijo kot poslanstvo. V posebni anketi sprašujejo, če poznamo učitelja ali učiteljico, za katerega je biti učitelj življenjsko poslanstvo oziroma ki naredi tisto nekaj

več in zna to izvabiti tudi iz svojih učencev. Ste učitelj, ki ima rad svoje delo in išče inovativne načine poučevanja in se zaveda, da je najpomembnejše spodbujati otroke, da postanejo boljši ljudje?

Prijavnico bi rade volje izpolnil in na kratko odgovoril: vse to je bila naša učiteljica Ljubka Šorli iz Gorice. Lahko ste ji namreč zaupali največ, kar imate: svoje otroke, in s tem prihodnost lastnih družin in življa v zamejstvu. Učiteljski poklic je bil namreč zanjo stvarno poslanstvo, ki se mu nikdar ni izmikala. In v tem poslanstvu je krčevito, prijazno izstopala ljubezen do lastnih malčkov – učencev. Začutili smo, da nas ima rada. In to je pglavnitvo pri vzgoji otrok. Osebnost, skupaj z ostalimi součenci, smo lahko ugotovili, da nas ima učiteljica Ljubka rada in da nam je stalno ob strani. S posebno skrbnostjo uvrščam v zbirko svojih osebnih dokumentov prav pismo

svoje učiteljice, ki nosi datum 26. junij 1966. V tistih dneh sem uspešno opravil zaključni izpit – »malo maturo« na slovenski nižji srednji šoli v Gorici. Dovolite, da s tem zaključim, saj se ravno v kratkem prisrčnem dopisu zrcali narava in odnos naše Učiteljice do nas, takratnih malčkov.

»Dragi Igor!

Sprejmi moje iskrene čestitke k dobro opravljenem izpitu čez nižjo srednjo šolo! Zavest, da si skrbno izpolnil svojo dolžnost in izdelal kljub težki bolezn, ki si jo v tem šolskem letu prestal, naj bo najlepše plačilo tebi in tvojim dragim staršem, ki so zate toliko žrtvovali. Vesela sem pa tvojega uspeha tudi jaz, tvoja nekdanja učiteljica, ki se svojega nagajivčka Igorja iz osnovne šole vedno rada spominja. Tvoja Ljubka Bratuž.«

NASTOP MEŠANEGA PEVSKEGA ZBORA LOJZE BRATUŽ GORICA

MIRA FABJAN, zborovodkinja

Mešani pevski zbor Lojze Bratuž je slovenska pevka skupina, ki deluje v Gorici (Italija). Zbor je bil ustanovljen leta 1951 z namenom, da bi zbral pevce iz Gorice in okolice, ki jim je pri srcu lepo petje. Poimenovan je po glasbeniku Lojzetu Bratužu, ki je med fašizmom svojo ljubezen do slovenske pesmi plačal z življenjem. Skupina je osnovana izključno na prostovoljnem delu, veselju do petja in zvestobi svojemu jeziku. Na pobudo Sprehod po dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka smo se z veseljem odzvali, saj je zgodovina našega zbora tesno povezana tudi s pesnico, Bratuževo soprogo, Ljubko Šorli. Zbor je v svojih 70 letih delovanja izvedel krstne izvedbe tako skladb na bese-

dila Ljubke Šorli kakor tudi pesmi, ki jih je uglasbil Lojzetov sin Andrej. Skladba Kraguljčki, ki jo je Lojze Bratuž priredil iz ruskega narodnega motiva, ima za naš zbor izreden čustveni naboj. Zbor jo zelo rad poje, saj se v njej skriva sporočilnost in smisel našega obstoja. Tudi sam skladatelj jo je imel zelo rad, zato so mu jo njegovi mladi pevci, ki jih je vodil v temnem obdobju fašističnega pregona, zapeli tudi pod oknom bolnišnice, v kateri je ležal do smrti zaradi zastrupitve, ki so mu jo povzročili preganjalci. Pod vodstvom dirigentke Mire Fabjan smo pri-sotnim zapeli še skladbo Lipa zelenela je, ki je tudi tesno povezana s slovensko narodno zavednostjo. Drevesu zima in mraz

odneseta ljubljene liste, ki dajejo človeku in pticam zaščito in senco; s pesmijo se spominjamo vsega trpljenja in muk slovenskega naroda pod jarmom fašističnega in nacističnega režima. Za zimo pa pride pomlad in z njo spet lepši jutri za naravo in človeštvo.

Mešani pevski zbor Lojze Bratuž Gorica

RECITACIJA PESMI OTROCI SVOJI ŠOLI IN NA GORIŠKEM TRAVNIKU LJUBKE ŠORLI

ZULEJKA DEVETAK

Otroci svoji šoli

*Ob poimenovanju osnovne šole
v Gorici po Francetu Bevku*

Šola naša, šola ljuba, draga,
Ki ji dom je južna stran Gorice!
V njen objem, ko v rodno gnezdo ptice,
Slednji dan hitimo preko praga.

Vzgaja nas. Pogumno in veselo
Kamenček ob kamenček polaga:
Znanja mozaik bo njena zmaga –
Z njim bo lepše v nas življenje pelo.

Mož – primorske zemlje zvesti sin,
Šoli naši svoje dal ime je,
Da njegovih del nam bo spomin.

O, ljubímo jezik naš gorkeje
V mislih na pradede iz davnin!
Čedermacov rod junake šteje ...
(1984)

Na Goriškem Travniku

Na Travniku stebèr – davnine priča,
na punt krvavi nam spomin obuja,
ko meč vihtela tod je roka tuja,
ko kmet garal je pod udarci biča.

Za stare pravde zmago, za svobodo
Tolminci v puntu so življenje dali.
S krvjo so zgodovino nam pisali,
s krvjo kovali boljšo nam usodo.

Ne sme v pozabo davek ta krvavi,
ki plačal ga naš narod je za pravico –
naj druží nas v ljubezni, miru spravi!

Tolminec kri pojila je Gorico,
imena njih blestijo zdaj se v slavi.
Roté nas: »V boj nad sleherno krivico!«
(1973)

O GORICI V ČASU OBISKA IVANA CANKARJA PRED STODESETIMI LETI (OKTOBER 2010)

Dr. BRANKO MARUŠIČ, zgodovinar

Leta 1910, ko je v oktobru obiskal Gorico slovenski pisatelj Ivan Cankar, je mesto imelo že toliko slovenskega prebivalstva, da bi bila lahko »kulturno važno ognjišče«, kot je malo kasneje ugotavljal publicist in pravnik Vladimir Knaflič (*Soča*, 1913). Svojo ugotovitev je utemeljil na podlagi rezultatov ponovljenega državnega ljudskega štetja na dan 31. decembra 1910. Na podlagi rezultatov ponovnega štetja, uradno izvedenega zaradi očitnih nepravilnosti, ki so se dogajale med prvotnim štetjem, je v Gorici živelo 10.790 avstrijskih državljanov, ki so kot občevalni jezik (*lingua d'uso*, *Umgangsprache*) uporabljali slovenščino, kar je predstavljalo 36,83 % mestnega prebivalstva. Po enakem kriteriju je bilo tedaj v mestu 50,05 % Italijanov oziroma Furlanov. Med preostalimi Goričani so prevladovali Nemci (11,05 %). Ljudsko štetje v Gorici je takrat izvajala mestna občina, katere uslužbenci so storili pri štetju več zlorab v škodo Slovencev. Našteli so jih mnogo manj od predvidevanj. Zato je slovensko politično vodstvo sprožilo ugovor in doseglo revizijo štetja, na podlagi katerega se je število Slovencev v Gorici povečalo za 63,35 %. Tudi ta zloraba dokazuje, da je bila Gorica z občinsko upravo vred vpletena v dolgotrajna slovensko-italijanska politična soočanja. Ta so se odvijala v deželnem zboru in odboru ter mnogih drugih oblikah javnega življenja, tudi v dunajskem parlamentu. Slovenci so nasprotovali italijanski družbeni prevladi in zahtevali zase enakopraven pravni položaj, saj so bili v goriški deželi številčno močnejši, svojo prisotnost pa so krepili tudi v Gorici, deželnem glavnem mestu.

Politični nemir je vladal tudi med Slovenci, razdeljenimi predvsem na narodno napredne liberalce (vodil jih je Andrej Gabršček) in katoliške klerikalce (pod vodstvom dr. Antona Gregorčiča). Med katoličani pa se je spletal nesporazum med bolj konservativnimi »starostrujarji« in krščansosocialnimi »mladostrujarji«. V političnem boju se je obema meščanskima strankama pridružila še socialna demokracija. V njene vrste je leta 1908 vstopil odvetnik dr. Henrik Tuma. Od leta 1907 je delovala Kmečka stranka (vodja dr. Alojzij Franko). Nastajajoči moči slovenskega gospodarstva v Gorici se ta prispevek posebej ne posveča, a vredno je omeniti, da se je gospodarstvo, prav okoli leta 1910, borilo z začetnimi težavami. Osrednji denarni zavod Trgovsko-obrtna zadruga v rokah liberalcev je zašel v velike finančne težave. Poleg štetja je leto 1910 zaznamovala tudi ustanovitev slovenskih in italijanskih paralelnih razredov na sicer nemški goriški državni gimnaziji. Ta sprememba je malo kasneje v Gorici vodila k ustanovitvi prve državne gimnazije s slovenskim učnim jezikom v monarhiji, ki je delovala od šolskega leta 1913/1914. Na vseh goriških srednjih šolah (gimnaziji, realki, moškem in ženskem učiteljskišču) in v javnem ter zasebnem osnovnem šolstvu je učilo več kot 60 profesorjev in učiteljev. Med njimi je bilo tudi za celoten slovenski prostor več omembe vrednih posameznikov, kot so bili prirodoslovec Ferdinand Seidl, pedagog Karel Ozvald, zgodovinarja Franc Kos in Karl Capuder, jezikoslovci Josip Tomišek, Janko Bezjak, Ivan Koštial in Janko Pretnar, klasični filolog Anton Sovre, učitelj

telj telovadbe in olimpijec Rudolf Cvetko ter učitelj risanja in slikar Anton Gvajc. Leta 1912 je v Gorici nekaj časa živel tudi pesnik Fran Albreht, podobno kot slikar Fran Tratnik, ki ga je na Goriško povabil Bogumil, sin Mihaela Vošnjaka, v Gorici živečega štajerskega politika ter organizatorja slovenskega združenega hranilništva in posojilništva.

Ob bok taki intelektualno močni skupnosti je bila postavljena skupina 30 odvetnikov in odvetniških kandidatov ter notarjev, med katerimi so bili dr. Henrik Tuma, dr. Anton Dermota, dr. Karel Podgornik, dr. Dinko Puc, dr. Vladimir Knaflič, dr. Dragotin Treo in dr. Gregor Žerjav (v Gorici je živel od leta 1911). Manj je bilo v Gorici zdravnikov slovenske narodnosti. Zdravnik dr. Anton Breclj, doma iz Žapuž v kranjskem delu Vipavske doline, je odigral pomembno vlogo v političnem katoliškem gibanju in se uveljavil kot zdravstveni pisec. V slovensko politiko je bil vključen tudi okulist dr. Ernest Dereani.

Središče družbenega in družabnega življenja Slovencev v Gorici je bil leta 1905 zgrajen Trgovski dom v samem mestnem središču. Dotlej so se Slovenci zbirali na sedežih društev in posameznih organizacij in zelo pogosto kot najemniki gostinskih lokalov. Tako zbirališče sta bila tudi hotel in restavracija Pri zlatem jelenu, gostilna Pri zlati zvezdi in Fonova gostilna v Solkanu, na meji občine in goriškega pomerija. V Gorici so imeli Slovenci tudi pravo slovensko knjigarno v lasti politika, gospodarstvenika, tiskarja, publicista, urednika in založnika Andreja Gabrščka. Po njeni preselitvi iz Gosposke ulice v Trgovski

dom je knjigarna s pomočjo izložbenega okna na goriškem Korzu (tekališču) opravljala tudi galerijsko dejavnost. Gabršček je bil lastnik Goriške tiskarne, ki je tiskala in zalagala, tudi z namenom, da utrjuje slovanstvo Gorice, dela predvsem slovanskih avtorjev, zlasti v zbirkah Slovanska knjižnica in Venec slovanskih povesti. Natiskali in izdali so okoli 200 knjig. Leta 1910 je pri Gabršku izšla v prevodu štandreškega rojaka Andreja Budala zbirka novel Guyja de Maupassanta. Pri katoliški Narodni tiskarni je bila isto leto natisnjena pesniška zbirka *Romantika* Ivana Preglja, pa tudi zgodovinska povest *Veliki punt* Alojzija Remca, ki se je rodil v Trstu in čigar starša sta bila iz Oseka; knjigo je kot mecen založil kmet Štefan Filipič iz Ravnice.

V Gorici je bil sedež različnih ljudskoprosvetnih, šolskih, dijaških, športnih in podpornih društev, gospodarskih organizacij (zvez in zadrug) ter političnih in verskih društev – skupaj 70 ustanov. Izhajalo je šest političnih glasil, med temi dve liberalne usmeritve (*Soča in Primorec*), tri klerikalne/katoliške (*Gorica*, *Primorski list* in *Novi čas*) ter glasilo kmečke stranke (*Kmečki glas*) in tri strokovna glasila (*Samouprava*, *Primorski gospodar* in *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*). Frančiškansko *Cvetje* je imelo poseben pomen zaradi jezikoslovnih prispevkov p. Stanislava Škrabca. Pater Škrabec je bil v manjši skupini goriških slovenskih znanstvenih raziskovalcev. Vanjo so sodili še zgodovinar dr. Franc Kos, geolog Ferdinand Seidl, pedagog dr. Karel Ozvald ter docent zagrebske univerze in pravnik dr. Bogumil Vošnjak, ki je prav leta 1910 izdal svojo knjigo *Ustava in upra-*

va ilirskih dežel 1809–1813. Zgodovina je prevzela tudi pravnika Miroslava Premrua, nečaka pesnika Miroslava Vilharja. Notarski poklic ga je usmeril v raziskavo arhivskega gradiva, zlasti potem, ko je mu je umrla žena Marija, hčerka pisatelja Janeza Mencingerja.

V Gorici sta izhajali tudi dve osrednji slovenski reviji, in sicer glasilo liberalno usmerjenih izobražencev *Veda* (1911–1915) ter med letoma 1911 in 1914 izhajajoči socialdemokratski mesečnik *Naši zapiski*, ki ga je od leta 1907 urejal v Gorici živeči dr. Anton Dermota. Tu je odprl leta 1912 odvetniško pisarno in živel z upanjem, da mu bo goriško podnebje vrnilo zdravje (bolan za tuberkulozo); podobno si je leta 1881 z obiskom Gorice zaželel pisatelj Josip Jurčič. Dermota je deloval kot socialist Masarykove smeri, urejanje *Naših zapisov* je leta 1913 prepustil dr. Tumi, ki je dotedaj »socialno« revijo podnaslovil kot »socialistična«. Dermota je od študentskih let deloval kot publicist in prevajalec, zlasti iz češčine. Pri Fonovih v Solkanu si je izbral nevesto, in sicer gostilničarjevo hčerko Emo.

V krog goriških literarnih ustvarjalcev v Gorici so poleg že omenjenih (Andreja Budala, Ivana Preglja) sodili še France Bevk, Damir Feigel, Alojz Gradnik, Joža Lovrenčič, Alojz Remec, Alojz Res in Ivo Šorli. Med slikarje so se uvrščali Avgusta starejša in Avgusta mlajša ter Henrika in Saša Šantel, Avgust Andrej Bucik in Milan Klemenčič. Ustvarjalno sled so zapustili tudi cerkveni podobarji, podobno kot na glasbenem področju pisci in poustvarjalci cerkvene in resne glasbe.

Ivan Cankar je leta 1910 prišel v Gorico kot pisatelj in član Jugoslovanske socialdemokratske stranke, in sicer le dan zatem, ko je v petek, 14. oktobra, v tržaškem Delavskem domu predaval o umetnosti

in ljudstvu. Časopisna vest je predavatelj najavila kot »znamenitega slovenskega umetnika in prijatelja ljudske kulture«. V Trstu je večkrat prihajal tudi kot predavatelj. Tako je Cankar, ko se je mudil v Trstu ter je 24. in 25. aprila leta 1907 predaval o slovenskem ljudstvu in slovenski kulturi, pomislil, da bi predavanje ponovil tudi v Gorici. Namera se ni uresničila in počakati je bilo treba tri leta, da je leta 1910 svoje takratno tržaško predavanje ponovil v Gorici, in sicer v soboto 15. oktobra 1910. Nalogo organizatorja Cankarjevega obiska je prevzel dr. Anton Dermota, takrat še odvetniški koncipient pri dr. Tumi. Časopisno poročilo v *Rdečem praporu* je povedalo, da je bilo Cankarjevo predavanje pravi dogodek za Gorico in vse tiste mlade Slovence, »ki se še niso vtopili v klerikalno-liberalni luži, marveč imajo pogled še uprt navzgor«.

Ker je bil obisk predavanja v Trstu množičen, so pričakovali, da bo podobno tudi v Gorici. Zato naj bi Cankar predaval v »liberalnem hotelu«, kot so politični nasprotniki zasmehljivo poimenovali hotel Pri zlatem jellenu, kjer je bilo središče družabnega življenja predvsem goriških slovenskih liberalnih krogov. Dermoti ni uspelo najeti dvorane, zato se je predavanje odvijalo v tesnih prostorih Delavskega izobraževalnega društva na Ulici treh kraljev, verjetno v hiši, kjer je Dermota stanoval. Prav tu, v svojem stanovanju, je dr. Dermota poleti 1912 pripravil prvo slovensko slikarsko razstavo v Gorici.

Tako kot v Trstu dan pred tem se je tudi v Gorici 15. oktobra 1910 zbralo veliko poslušalcev, tako da so bili prostori društva prenapolnjeni. Poročevalec v *Rdečem praporu*, morda slavist Ivan Koštial, profesor na slovenskem moškem učiteljskišču v Gorici, je poročilo začel polemično in odgovarjal tržaški liberalni *Edinosti*, ki je

Cankarju očitala, da ne zna slovensko, in tako zaključila svoje kratko poročilo: »Želimo pa, naj vsaj goriškim Slovincem prizanese s takim predavanjem.« Domnevni pisec poročila Ivan Koštial pa je presodil, da je goriška mladina iz Cankarjevih ust slišala »slovensko slovenščino«. Pohvalil je Cankarjevo prosto govorjenje, pri katerem si je pomagal le z drobnimi lističi s kakim citatom. Nekateri Cankarjevi stavki pa so delovali kot bengalične luči, ki so razsvetljevali, kot je menil dopisnik, »našo noč«. Poročevalcu se je zdelo vredno posebej omeniti Cankarjevo kritiko na račun neoilirizma dr. Frana Ilešiča, predsednika Slovenske matice. Omenil je še: »V duhu so [poslušalci] pritrdjevali Cankarju, ko je smejšil, bičal slovensko ponižnost, ljubljansko 'mecenstvo', zaničevanje umetnosti, preziranje ljudstva i. dr. Reči smem, da smo prav uživali: ne samo vsebina, tudi oblika, v kateri je govoril Cankar, je vzbudila v vseh željo, da bi Cankar žrtvoval kmalu zopet en večer Gorici.« Končal pa je z opozorilom, namenjenim Cankarju, »naj

se ne pokončuje sam, naj ne zanemari svoje nervoznosti in nadehe (tudi to smo opazili) – zdravnikov imamo dovolj spretnih, Cankarja pa samo enega«. Poročilo o Cankarjevem nastopu v Gorici je objavil dnevnik *Slovenec*, ki je poleg lepih Cankarjevih misli kot negativnost omenil njegov cinizem. Tržaška liberalna *Edinost* je Cankarjevo predavanje označila kot klobasarijo, na ta očitke je polemično odgovoril *Rdeči prapor*. Goriška slovenska katoliška/klerikalna časnik *Gorica* in *Primorski list* sta molčala, molčala je tudi liberalna *Soča*. Cankar je po predavanju ostal v Gorici še kak dan. Na Rožnik v Ljubljani se je vrnil 20. oktobra. Dne 16. oktobra je poslal iz Gorice učiteljici na Jesenicah Ani Kesslerjevi razglednico. Nanjo so se podpisali še dr. Dermota, njegova zaročenka Ema Fon, verjetno glasbenik Ciril Eržen ter Ida Berginc in neki Valenčič. V tistih dneh so ga goriški gostitelji pripeljali v Solkan v Fonovo gostilno (neki drugi Fonovi so imeli gostilno v goriški semeniški ulici), ki so jo goriški meščani radi obiskovali in kjer so

Dr. Branko Marušič na Trgu Evrope

se odvijala različna, predvsem družabna srečanja, ta pa so bila pri Slovencih v Gorici in po Goriškem kar številna. Gostilna Fon je bila takrat v občini Solkan, ob Svetogorski ulici v bližini mejnega kamna, ki je označeval mejo med goriškim pomerjem in občino Solkan vse do leta 1927, ko je bil Solkan priključen goriški občini. Ta mejni kamen stoji še danes tam, kjer se s solkanskimi polji potekajoča Ulica Brigata Etna veže na Svetogorsko ulico, ki se združuje prek meje z novogoriško Cesto IX. korpusa. Danes je poslopje bivše Fonove gostilne z dvoriščem vred v Italiji in zasebni lasti. Nedaleč od tod se od glavne Svetogorske ulice (Gorica–Solkan) odcepi v smeri severnega državnega goriškega kolodvora (Transalpina) Foscolova ulica, ob kateri stoji hiša Bratuževih.

Ob Cankarjevem obisku je nastala fotografija omizja na vrtu Fonove gostilne. Osrednja osebnost je bil seveda Cankar, ob njem pa je bila Fonova hčerka Rudolf Vidmar s svojim soprogom pravnikom

Franom in njuno hčerko Bojano. Pri mizi je bil tudi notarski kandidat v Idriji Fran Tavzes, soprog Vidmarjeve sestre Rozalke. Domnevam, da je bil pri mizi tudi dr. Dermota s svojo zaročenko Emo Fon, s katero se nista poročila, kajti tuberkulozni bolnik Dermota je prej umrl, in sicer 3. maja 1914 v Gorici. Ema Fon se je kasneje poročila in dobila priimek Morini. Dr. Dermota ji je izročil nekaj Cankarjevih rokopisov, ki jih je s posredovanjem dr. Stojana Pretnerja predala rokopisnemu oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Nekoč bo treba ovrednotiti tudi tako dediščino, kot so gostišča, ki so bila priča različnim pomembnim dogodkom in so jih tudi soustvarjala. Tako je tudi poljska književnica Marija Konopnicka konec 19. stoletja iz nekega goriškega hotela opazovala sončni zahod in vtise strnila v potopis *Jak stońce w Gorycji zachodzi*. To je bilo med enim njenih zadnjih obiskov Gorice, ki je bila tudi »slovanska Nica«.

NASTOP ŽENSKEGA TRIA IZ ZBORA MOTIV NOVA GORICA

MIRAN RUSTJA, zborovodja

Nastopajoče: Andreja Rustja, prvi glas
Tatjana Marvin, drugi glas
Milena Prinčič, tretji glas;

Pesem moja (Ljubka Šorli,
uglasbil: Miran Rustja)

Trio iz zbora Motiv Nova Gorica

Score

Pesem moja

Ljubka Šorli

Miran Rustja

Soprano

Alto

5

9

14

20

©

Pe-sem mo - ja en-no i - šče, pe-sem mo - ja e-no i - šče,
Pe - sem mo - ja,
mo - ja, e-no i - šče, pot včlo-ve - ko - vo sve - ti - šče, ki mu
pe-sem mo - ja e-no i - šče, pot v(u) sve - ti - šče,
pra - vi - mo sr - ce, ki mu pra-vi-mo sr - ce. Pe-sem mo - ja, pe-sem
ki mu pra-vi-mo sr - ce,
mo - ja, e-no i - šče, pe-sem mo - ja, pe-sem mo - ja, pe - sem, pe - sem
e-no i - šče, pe - sem, pe-sem mo - ja pe - sem, pe - sem
mo - ja, pe-sem mo - ja je sve - ti - šče.
mo - ja, pe - sem mo - ja, je sve - ti - šče.

NASTOP VOKALNO-INSTRUMENTALNE SKUPINE SANJE S KITARO

EVA SLOKAR, mentorica, MILOŠ MOZETIČ, spremljava na harmoniki
Nastopajoče: Katja Makuc, Klara Makovec, Gabrijela Vidmar, Liljana Mavri, Stanka Jurgec

Teče mi teče vodica (ljudska)
Veseli pastir (ljudska)
Počiva jezero v tihoti (ljudska)
Kje so tiste stezice (ljudska)

Vokalno-instrumentalna skupina Sanje s kitaro pred Goriško knjižnico Franceta Bevka

V PRESEKU: V TVOJ SPOMIN JE MOJE IME: PREGLEDNA RAZSTAVA O ŽIVLJENJU IN DELU FRANCETA BEVKA OB 130. OBLETNICI ROJSTVA IN 50. OBLETNICI SMRTI

IRENA ŠKVARČ, direktorica Goriške knjižnice Franceta Bevka

Lahko bi rekli, da je letos Bevkovo leto, saj letošnjega 17. septembra obeležujemo najpomembnejše življenjske dogodke pisatelja Franceta Bevka.

Spomin na pisatelja naši knjižnici veliko pomeni, saj knjižnica nosi njegovo ime in nas tako spodbuja, da ohranjamo spomin na pisatelja in njegovo delo.

Njegova zapuščina pa je pomembna prav za vse, saj z njo živimo in rastemo. In prav zato, ker jo skušamo ohraniti čim bolj živo in dostopno, smo v knjižnici ob Bevkovih okroglih obletnicah pripravili *Pregledno razstavo o življenju in delu Franceta Bevka ob 130. obletnici rojstva in 50. obletnici smrti z naslovom: V preseku: V tvoj spomin je moje ime.*

Razstava je obsežna in prinaša presek njegovega življenja in dela, kolikor je to sploh mogoče, saj se s proučevanjem gradiva razkrivajo vedno nove teme in pogledi nanj. Razdeljena je na dva dela in dva razstavna prostora.

V osrednjem delu pritličja je razstava namenjena odraslim obiskovalcem.

V notranjem loku je predstavljeno Bevkovo življenje, ki je mogoče malo manj poznano. Gre za vloge, naloge in okoliščine, ki so ga doletele ali si jih je sam izbral na življenjski poti; področja delovanja, ki imajo, razen izjemoma, le malo skupnega s pisateljevanjem.

Na zunanji strani, kjer je bistveno daljši lok, je predstavljeno njegovo ustvarjanje, ki je kakorkoli povezano s pisano besedo. Vajeni smo ga kot mladinskega pisatelja in prozaista, čemur je namenjen večji del plakatov, vendar je tudi urejal revije, pre-

vajal in prirejal tuja dela, pesnil ...

Iz majhne vasi, odročnih krajev, ga je vleklo in odneslo v svet. Čeprav so bili časi precej drugačni in potovanje ni bilo tako preprosto kot danes, je iz zemljevidov razbrati, da je videl velik del Evrope in da so ga marsikje daleč od domovine spoznavali prek prevodov njegovih del.

Izbrali in razstavili smo tudi nekaj manjših osebnih predmetov – z mislijo, da nam je tako bliže, da ga lažje spoznamo, da nas je spustil v svoj svet.

Na Oddelku za mladino smo ga predstavili še otrokom, vendar poenostavljeno, krajše, informativno, tudi bolj zabavno. Ob snovanju razstave smo spoznavali, kaj vse je bil, in le ena beseda ga prav opiše: multipraktik. Privoščili smo si jo, ker jo otroci poznajo, in predvsem – ker jo dopušča Slovar slovenskega knjižnega jezika. Otroci bodo ob spoznavanju pisatelja lahko preizkusili svoje znanje, z reševanjem zanimivih in poučnih nalog v priloženem vprašalniku pa sodelovali v posebni nagradni igri.

Pisateljevo zapuščino v knjižnici hranimo v Bevkovi spominski sobi in je na ogled v času odprtosti knjižnice oz. domoznanskega oddelka celo leto.

V Goriški knjižnici tudi sicer ohranjamo spomin na pisatelja:

- na domoznanskem oddelku hranimo njegovo zapuščino,
- vsako leto pripravljamo razstave,
- objavljamo članke v naših zbornikih,
- skupinam obiskovalcev predstavljamo življenje in delo Franceta Bevka ter jih popeljemo v Bevkovo spominsko sobo.

Irena Škvarč

Največ zanimanja zanj je septembra, ko se začne bralna značka. Takrat je v knjižnici veselo! Otroci iz okoliških osnovnih šol pridejo k nam, da bi o Bevku izvedeli še kaj zanimivega in spoznali še kakšno njegovo knjigo, črtico ali povest, s katero se niso srečali v šoli. Takrat je po knjižnici slišati otroško kramljanje, tisoč »zakajev« in drugih vprašanj, videti je veliko pisanih otroških očk, ki begajo naokrog, da jim kaj ne bi ušlo, da v Bevkovi spominski sobi ne bi spregledali njegove palice, mišnice, šahovnice ali rokopisa Lukec in njegov škorec, ki so ga brali za domače branje.

Bevka se vsekakor največkrat spomnimo v priložnostnih razstavah, ki jih pripravljamo na domoznanskem oddelku z namenom, da predstavimo zapuščino, ki jo hranimo in je zaradi trajne hrambe nekoliko manj videna.

Tako smo v preteklosti že pripravili:

– *Razstavo rokopisov* (2013), ki jih je pisatelj podaril Goriški knjižnici še med svojim življenjem. Za primerjavo smo poleg

Bevkovih rokopisov dodali tudi tiskano knjigo, tako da je bilo razvidno, kako je pisatelj skozi korake do izdaje knjige besedilo še spreminjal.

- V letu 2014 smo pripravili razstavo *Pisatelj in velika vojna*, kjer smo na kratko opisali Bevkovo življenje med prvo svetovno vojno in izpostavili nekaj njegovih del, ki se nanašajo na njegovo dožemanje fronte in jih hranimo v Goriški knjižnici.
- V Bevkovi spominski sobi smo predstavili prevode Bevkovih del v tuje jezike (*Prevedena dela Franceta Bevka*, 2015). Razstavljena so bila dela v angleškem, bolgarskem, češkem, francoskem, italijanskem, japonskem, madžarskem, nemškem, poljskem in slovaškem jeziku, v treh jezikih nekdanje Sovjetske zveze ter jezikih nekdanje Jugoslavije.
- Izpostavili in predstavili smo Bevkov roman *Železna kača* (2016), ki govori o prihodu železnice v Baško grapo. Izbrali smo ga zato, ker smo v letu 2016 obeležili 110 let Bohinjske proge.
- Leta 2017 smo pripravili razstavo *Iz zapuščine Franceta Bevka*, ki je nastala ob 70-letnici priključitve Primorske k matični domovini. V vitrinah smo predstavili nekaj drobcev iz pisateljeve zapuščine, ki se nanašajo na Bevkovo politično udejstvovanje ter literarno ustvarjanje med letoma 1945 in 1947, obdobje pariške mirovne konference in Bevkovo vlogo pri pogajanjih za našo zahodno mejo. Razstavo so prepletali citati iz Bevkovih spominov na poveljno dogajanje v Trstu in Parizu. Razstavili smo ohranjene tipkopise, dokumente in druge eksponate.
- Pripravili smo tudi razstavo *Bevk in Cankar*, kjer je bila nit razstave vzporednica s pisateljem, esejistom in politikom Ivanom Cankarjem, saj smo v letu 2018

praznovali Cankarjevo leto. Čeprav je bilo med njima štirinajst let razlike in zaradi prezgodnje Cankarjeve smrti nista imela možnosti, da bi razvila pravo poznanstvo in odnos, je Cankar v mladem Bevku pustil kar nekaj sledi. V petih vitrinah so bili razstavljeni:

- Bevkovi spomini na srečanja z Ivanom Cankarjem,
- dela Ivana Cankarja v lasti g. Bevka,
- Cankarjeva dela, za katera zagotovo vemo, da jih je Bevk prebral, in
- dela Franceta Bevka, ki so nastala pod vplivom Cankarja.

Razstavo so popestrile Bevkove besede in eksponati iz njegove zapuščine, ki kažejo na povezave med pisateljema.

- Leta 2019 smo pripravili razstavo *France Bevk in ljudsko izročilo*, na kateri smo predstavili Bevkova dela, vezana na ljudsko izročilo. Na plakatih in v spremljajočih vitrinah si je bilo mogoče ogledati in prebrati nekatera dela Franceta Bevka, ki črpajo iz ljudskih pripovedk in legend. Posebej smo izpostavili najbolj znane pripovedke, v vitrinah pa so bili razstavljeni tudi originalni rokopisi in tipkopisi iz bogate pisateljeve zapuščine.

Ob tej priložnosti pa se spomnimo tudi našega nekdanjega sodelavca in Bevkovega prijatelja g. Marijana Breclja, ki je že leta 1970 pripravil obsežno razstavo o pisatelju.

Tudi letos smo se v knjižnici odločili, da počastimo spomin na Bevka z razstavo, le da je obseg in veličina razstave obsežnejša. Razstava je uvrščena v sklop prireditvev ob občinskem prazniku MONG, program Bevkovih dnevov 2020, v okviru Mesta knjige pa tudi v zaključno dogajanje s Sprehodom ob dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka.

V širšem lokalnem prostoru vsako leto v jesenskem času različne organizacije s

Razstava o Francetu Bevku v Goriški knjižnici Franceta Bevka: V preseku: V tvoj spomin je moje ime

pisanim naborom dogodkov počastimo spomin na pisatelja z Bevkovimi dnevi, ki jih že vrsto let pripravljamo pod okriljem Lokalne turistične organizacije Luffar Cerklje. Imajo že dolgo tradicijo in v pisateljev spomin obujajo njegovo pisano besedo ter bogato zapuščino.

Kljub temu da letos nimamo uradno imenovanega Bevkovega leta, so se nanj spomnile in počastile njegov spomin številne ustanove ter organizacije, društva, kulturni ustvarjalci in drugi posamezniki. Začutili so potrebo, da obudijo spomin, obeležijo obletnico, ga izpostavijo in mogoče na novo predstavijo, povežejo z novimi generacijami in drugačnimi pogledi.

FRANCE BEVK, KNJIŽEVNIK IN POLITIK (POROČILO O RAZSTAVI)

ALEKSANDRA PAVŠIČ MILOST, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

V Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici smo ob 130-letnici rojstva in 50-letnici smrti Franceta Bevka pripravili priložnostno razstavo. Na dvanajstih panojih je razstavljenih okoli šestdeset dokumentov, ki se hranijo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici (v osebnih fondih, fondih s področja uprave, izobraževalnih, kulturnih in političnih organizacij ter v zbirki fotografij). Gre za pisma, fotografije in uradne dokumente, ki želijo obiskovalce popeljati po Bevkovi življenjski poti in ga prikazati v različnih vlogah, na različnih delovnih nalogah. Na naslovnem panoju je Bevkova podoba v lesorezu, ki jo je leta 1939 ustvaril slikar Jože Srebrnič, Bevkov sodobnik in prijatelj. Sledijo dokumenti, nastali pred prvo svetovno vojno, v Bevkovih dijaških letih, ko je med letoma 1908 in 1913 obiskoval učiteljsiše v Kopru in Gorici ter za tem nekaj časa poučeval v Orehku pri Cerknem. Z razglednice, ki jo je leta 1916 pisal prijatelju Alojziju Resu, je razvidno, da je v Orehku ustvarjal novelo *Kajn* in čakal na poziv v vojsko. Konec prve svetovne vojne je dočkal na vzhodni fronti in se od tam srečno vrnil domov. Čas med obema vojnama je od leta 1920 preživel na Primorskem, kjer je bil, kot velik narodnjak in neutrudljiv borec za osvoboditev Primorske izpod fašizma, nenehno pod policijskim nadzorstvom in večkrat tudi zaprt. Veliko se je ukvarjal z uredniškim delom. Iz tega obdobja je razstavljeno njegovo zanimivo pismo glasbeniku Srečku Kumarju, v katerem Bevk, takrat urednik revije *Mladika*, spregovori o sprejemanju kritike: »/O/pazujem že dolgo, da je tržaški krog silno občutljiv in da težko prenese kritiko.

To je nedostatek. Od vsakega mnenja, četudi izvira iz osebnosti, se da izluščiti nekaj zdravega jedra. Saj nismo sami Gregorčiči /.../ Ne, nismo nedotakljivi, ravno radi tega ne, ker nismo brez pregreška vsi, od prvega do zadnjega /.../ Mene je sram, če me kdo hvali. Edino eno imamo, tega si ne smemo pustiti vzeti, to je, da smo pridni in da delamo v dobri volji in veri. Vse drugo je bežno, komaj temelj smo za stavbo, kaj šele stavba sama!« (PANG 892 Kumar Srečko, t. e. 1, a. e. 4). Največ razstavljenih dokumentov je iz obdobja druge svetovne vojne in takoj po njej, ko je Bevk igral pomembno vlogo v slovenskem političnem življenju. Po kapitulaciji Italije leta 1943 je odšel v partizane, bil je predsednik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje in Trst, po koncu vojne si je zelo prizadeval za priključitev Primorske k Jugoslaviji. Bil je govornik na številnih ljudskih zborovanjih, udeležil se je zasedanja prve povojne slovenske vlade v Ajdovščini in tudi pariške mirovne konference. Iz raznih krajev Slovenije je takrat prejemal številna pisma podpore v boju za slovensko nacionalno mejo. Zaradi krivično postavljene meje in izgube regijskega središča Goriške je doživel veliko bolečino in upal, da se bodo razmere spremenile. Ob proslavi priključitve dela Primorske k Jugoslaviji leta 1947 je na shodu v Šempetru pri Gorici izrekel znameniti stavek: »Zgradili bomo Novo Gorico, toda stari se kljub temu ne bomo nikdar odrekli«, ki je dobil mesto tudi na naslovnici prve številke glasila *Nova Gorica*, izdanem novembra 1947 ob začetku gradnje novega središča. Danes vemo, da se pričakovanja

Razstava o Francetu Bevku v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici

Franceta Bevka in številnih drugih ljudi, da se bo meja spremenila, niso uresničila. Razstavljeni dokumenti kažejo tudi, da so se na Franceta Bevka kot politika, književnika in javno osebnost nasploh znanci, prijatelji, pa tudi ljudje, ki ga osebno niso poznali, pogosto obračali s prošnjami za pomoč v različnih življenjskih situacijah. Iz njegovih odgovorov je zaznati posluš do težav ljudi, a hkrati zavezanost pravičnosti. Leta 1954 se je na primer na prošnjo dveh žensk, ki sta mu zaupali svojo stanovanjsko stisko, obrnil na Občinski ljudski odbor Branik z besedami »priporočam, da bi imeli v evidenci njun primer in ga čimprej vzeli v pretres v kolikor niso drugi bolj potrebni in upravičeni, da bi se jim pred njima ugodilo« (PANG 87 Občinski ljudski odbor Branik, t. e. 3, a. e. 27). France Bevk, eden vidnejših ustvarjalcev slovenske mladinske književnosti, je bil tudi velik prijatelj mladih. V želji, da bi jih čim več navdušil za branje, je skupaj z drugimi književniki pogosto obiskoval šole, se srečeval z

učenci in jim bral svoja dela. Njegov obisk je bil za šole pomemben dogodek, ki so ga običajno zabeležile v šolskih kronikah, kar je razvidno tudi na razstavi. Prav tako je Bevk pogosto nastopal kot govornik na javnih prireditvah, kamor so ga kot vsestranskega kulturnega delavca vabile številne organizacije in ustanove iz raznih krajev. Razstava se zaključuje z dokumenti, nastalimi po Bevkovi smrti. Umrli je 17. septembra 1970, prav na svoj 80. rojstni dan, v ljubljanskem kliničnem centru. Odbor kulturnikov in politikov je poskrbel za državni pogreb. Po žalni komemoraciji in slovesu v Ljubljani so krsto pripeljali v Novo Gorico, kjer so tudi organizirali žalne slovesnosti. Iz občinske stavbe je množica ljudi pospremila Bevka k zadnjemu počitku na solkansko pokopališče. Razstavljenih je več fotografij pogrebne slovesnosti, pa tudi dokumentov o poimenovanju goriške knjižnice po Francetu Bevku in postavitvi spomenika v Novi Gorici njemu v spomin. France Bevk je imel rad Goriško. Ob svo-

jem bivanju v Rožni Dolini, kjer sta si z ženo zgradila hišo, je rad zahajal čez mejo v »staro« Gorico in obujal spomine na svoje dolgoletno ustvarjanje v tem mestu, skoraj dnevno pa je prihajal tudi v Novo Gorico. Redno je obiskoval knjižnico, podpiral njen razvoj in ji poklanjal svoja dela. Delovna skupnost knjižnice je zato že dan po njegovi smrti predlagala poimenovanje knjižnice po pokojnem pisatelju, kar je Skupščina občine Nova Gorica nemudoma storila. Že marca 1971 pa je bil imenovan tudi odbor za postavitve spomenika Francetu Bevku, ki je pretresal več možnih lokacij. Kot neprimerno je ocenil postavitev ob Bevkovi hiši v Rožni Dolini in ponudil štiri možnosti: pred trgovskim centrom na vogalu med Kidričevo in takratno Leninovo ulico (danes Bevkov trg), pred gimnazijo in osnovno šolo, v parku

GORIŠKI SPREHODI – POGLED VNAPREJ

Dr. ZOLTAN JAN

Prihodnje leto bo stoletnica rojstva Dušana Pirjevca (Solkan (Nova Gorica) 20. marec 1921 – Ljubljana, 4. avgust 1977) in devetdesetletnica rojstva Marijana Breclja (Ajdoščina, 1. maj 1931 – Nova Gorica, 29. oktober 2019) in tako se ponuja možnost, da bi bili Goriški sprehodi 2 posvečeni literarnim zgodovinarjem, ki so bili v preteklosti povezani z našim prostorom, Lojzka Bratuž (1934–2019) pa bi predstavljala most, kontinuiteto z letošnjimi začetki. Možen itinerarij: Zbirališče ob spominski plošči na rojstni hiši Dušana Pirjevca, sina Avgusta Pirjevca, na Prvomajski ulici 26. Sprehod do Erjavčeve in nadaljevanje po Škabrijelovi ulici do Goriščka in nato po Ulici Don Bosca mimo Salezijskega kompleksa, kjer se je v Zavodu svete družine sestajalo ure-

ob avtobusni postaji in ob magistrali. Goriška knjižnica je predlagala, da se namesito spomenika Bevku v spomin zgradi stavba za knjižnico, a se to takrat ni zgodilo. Leta 1973 je bil v parku ob Kidričevi ulici (magistrali) Bevku postavljen kip, ki ga je izdelal domačin Boris Kalin. Kalinovo delo je tudi Bevkov doprsni kip, ki krasi njegov grob na pokopališču v Solkanu. Na zadnjem razstavnem panoju so prikazani dokumenti, nastali septembra leta 1990, ko je bila v Bevkovi rojstni vasi Zakojca osrednja prireditev v počastitev stoletnice pisateljevega rojstva. Ta dan je bila Bevkova obnovljena domačija kot kulturni spomenik odprta javnosti. V njej je predstavljeno značilno bivalno okolje bajtarske družine na začetku 20. stoletja ter s knjigami, fotografijami in predmeti orisana pisateljeva življenjska pot.

dništvo Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Tu blizu, malo nad Malim trgom - Placuti, kjer danes stojijo stanovanjski bloki, je deloval tudi slovenski dijaški zavod Alojzijevišče, ki je bil ustanovljen leta 1891 po zaslugi Antona Mahničarja, in Sirotišče. Alojzijevišče je delovalo do poitalijančenja 1930. ter med 2. svetovno vojno in po njej. Vanj so sprejemali nadarjene dečke, tudi iz revnih družin, preveriti pa je treba, kdo vse so bili njegovi gojenci (Ivan Pregelj, Marijan Breclj, Ciril Zlobec, Boris Pahor, Saša Vuga ...). Pri Pevmskem mostu bi se obrnili proti centru mesta in šli po Ulici XX. septembra do Kulturnega centra Lojzke Bratuž, kjer bo morda že možen vpogled v zapuščino Lojzke Bratuž in njenih bližnjih. Sledil bi sprehod po parku in/ali dvorcu grofov Coronini Cromberk,

kjer je bilo med drugim malo semenišče, v katerega je vstopil Simon Gregorčič v 3. gimnaziji. Po Ulici Coronini in Špitalski ulici bi šli mimo Državnega arhiva do trga Placute (Piazzutta, Mali trg), kjer je dolga leta delovalo Katoliško tiskovno društvo in Goriška Mohorjeva družba, slovenska tiskarna Budal in uredništva slovenskih periodik (Pastirček, Katoliški glas ...). Na trgu so stanovali tudi znani ustvarjalci, npr. glasbenik Emil Komel in verjetno tudi pisatelj Damir Feigel. Po kratkem obisku Kulturnega doma na Ulici Brass in opozorilu na nekdanjo šolo za gluhoneme (Valentin Stanič) bi šli po Semeniški ulici (Via del Seminario) mimo stavbe s semeniško knjižnico, ki hrani zapuščino Štefana Kociančiča in drugo sloveniko. Na križišču s »Koršo« (Corso G. Verdi = Tekališče Josipa Zeleniča) je mogoče napraviti ovinek do Ulice Mameli in pokazati dvorišče, kjer je deloval Zlati pajek, zbirališče Slovencev neposredno po vojni, in opozoriti na mogočno Fabijanijevo stavbo Trgovski dom, ki stoji malo naprej na Korzu. V palači Wenderberg, nekdanjem jezuitskem kolegiju, je delovala slovenska državna gimnazija, ki so jo obiskovali in v kateri so učili številni zaslužni Slovenci, danes pa v njej domuje tudi za nas pomembna Državna knjižnica. Nadaljevati je mogoče čez Travniki in zaključiti v Katoliški knjigarni ter obiskati tamkajšnja uredništva in galerijo, pa tudi označiti sodelovanje Lojzke Bratuž in Marijana Breclja z Goriško Mohorjevo družbo. Lahko pa se nadaljuje mimo škofije in nekdanjega slovenskega Hotela pri zlatem jelenu po Gosposki ulici (Via Carduci) s številnimi zanimivostmi (Gabrščkova knjigarna in tiskarna, hotel Tri krone itd.) ali po židovski četrti (Via Ascoli) in opozoriti na številne znamenitosti: na judovsko kulturo (Ascoli, sinagoga, spominski park ...), uredništvo dvojezične

revije Isonzo - Soča, slovensko prisotnost (v rojstni hiši G. I. Ascolija, s katerim si je dopisoval Štefan Kociančič, je imel svojo odvetniško pisarno Josip Tonkli in tu je bil tudi sedež prve slovenske banke, tu je cerkev sv. Ivana s slovenskimi mašami ...). V Ulici Malta je bil po letu 1945 sedež številnih slovenskih organizacij in Knjižnice Damira Feigla. Po Ulici Pacassi se pride do vogala Palače Attems Petzenstein (Palazzo Attems Petzenstein) na Kornu (Piazza De Amicis), kjer se je tudi mogoče spomniti na vrsto zanimivosti, pomembnih za Slovence. Če se nadaljuje po Ulici Formica, se gre mimo hiše, v kateri je stanoval Fran Erjavec in dr. Anton Gregorčič, lahko se zavije po Križiški ulici (V. della Croce) mimo stavbe Šolskega doma in se spomni doma slikarja Tominca, prostor nekdanjih Štrukljevih delavnic (predhodnice Gostola) in gostilne v lasti mame Sonje Caharija. Sprehod bi se lahko zaključil v Goriški knjižnici Franceta Bevka, kjer bi se predstavilo delo Marijana Breclja.

Program je seveda treba še preveriti z drugimi podatki, predvsem pa je treba opredeliti kriterije, katere literarne zgodovinarje upoštevati (prim. Zoltan Jan: Meje literarne zgodovine na Primorskem. V: *Primorska srečanja*. Str. 4–10, #Let. #29, #št. #284–286 (2005); Branko Marušič: O začetkih literarne zgodovine na Primorskem. V: *Koledar 2006*, Gorica, Goriška Mohorjeva družba 2005, str. 62–67). Seveda se je treba dogovoriti za tri, štiri postaje, ostale informacije pa podati v pisni obliki in določiti pot primerne dolžine.

ODMEVI V MEDIJIH:

- **Primorske novice**, 15. 9. 2020, V spomin na Bevka (MM).
- **Primorski dnevnik**, 16. 9. 2020, Sprehod ob dediščini Šorlijeve in Bevka (KM).
- **Novi glas**, 17. 9. 2020, Ob 130-letnici rojstva in 50-letnici smrti Franceta Bevka. Spominsko tridnevje.
- **Novi glas**, 24. 9. 2020, Priljubljena književnika sta povezala Slovence, ki »v srcu dobro mislijo« (Iva Koršič).
- **Jesenski navdih**, september 2020, let. 5, št. 16, Smo dediči njunega dela (Sabina Volk Simčič).
- **Goriška**, 14. 10. 2020, št. 10, Kultura povezuje obmejni mesti (Tanja Badalič).
- **Svetogorska Kraljica**, december 2020, Sprehod ob dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka (Irena Doljak).
- Video o *Sprehodu ob dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka*, ki ga je posnela ekipa EPK GO 2025.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Šorli L.:908(497.473)(082)

929Bevk F.:908(497.473)(082)

SPREHOD ob dediščini Ljubke Šorli in Franceta Bevka : v počastitev obletic rojstva Franceta Bevka in Ljubke Šorli s kulturnim programom / [uredile Marija Mercina, Tanja Badalič, Sabina Volk Simčič ; fotografije Rebeka Bernetič ... et al.]. - Nova Gorica : Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Območna izpostava : Zveza kulturnih društev, 2020

ISBN 978-961-7010-76-3 (Javni sklad RS za kulturne dejavnosti)

1. Mercina, Marija 2. Šorli, Ljubka 3. Bevk, France

COBISS.SI-ID 40645635

Izdala in založila: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti Območna izpostava Nova Gorica
in Zveza kulturnih društev Nova Gorica

Uredile: Marija Mercina, Tanja Badalič, Sabina Volk Simčič

Fotografije:

– Rebeka Bernetič: str. 12, 15, 17, 18, 19, 20 (levo), 21, 23–29, 32, 37, 38, 40, 42, 43

– Foto atelje Pavšič Zavavlav: str. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13

– Sabina Volk Simčič: str. 30, 39, 45

– Zoltan Jan: str. 20 (desno)

– Janko Ban: str. 22

Lektoriranje: Anja Mugerli

Oblikovanje: Miran Kordež, Adenda, d. o. o.

Tisk: A-media, d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Nova Gorica, december 2020

